

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Bc. Helena Voráčová

**Single matky a jejich děti – skupina ohrožená
chudobou?**

Diplomová práce

Praha 2015

Autor práce: **Bc. Helena Voráčová**

Vedoucí práce: **MUDr. Petr Háva, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

VORÁČOVÁ, Helena. *Single matky – ženy na pokraji chudoby?* Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, 2015. Vedoucí diplomové práce MUDr. Petr Háva, CSc..

Anotace

V této práci jsem se zaměřila na ženy, které se rozhodly pečovat o své dítě či děti samy, označuji je jako single matky. Jedná o skupinu, která dle výzkumů čelí nepříznivé finanční situaci a vysoké míře ohrožení chudobou a sociálního vyloučení. Stejně tak jako jejich děti. Vzhledem k nemožnosti uspokojovat všechny své potřeby trpí deprivací, jejíž následky si nesou do budoucna. Jednou z oblastí, na kterou má vliv jejich obtížná finanční situace jsou volnočasové aktivity. Míra omezení single matek a jejich dětí ve způsobu trávení volného času závisí především na zájmu či nezájmu otců o své děti. Ke kvalitnímu využití volného času single matek a jejich dětí mohou též přispívat neziskové organizace občanské společnosti primárně zaměřené na single matky a jejich děti, kterých je v České republice bohužel nedostatek. Jedním z možných důvodů může být ten, že tyto ženy, přestože jejich přítomnost vnímají pozitivně, netouží být, ať již z jakéhokoliv důvodu, společností označovány a vnímány jako single matky, natož na sebe z tohoto úhlu pohledu nechat nést pozornost.

Annotation

The aim of this study is to address single mothers. Single mothers and their children are usually in poor financial condition and threatened with poverty and social exclusion. They are unable to meet their basic needs which effect their lives. Leisure activities are one of the difficult areas and their quality depends on children's fathers involvement. Non-profit organizations can also contribute to improvement of quality of leisure activities. However, there is the lack of these organizations in the Czech Republic. One of the reasons why single mothers don't participate in these organizations is the fact, that they do not like to be viewed by the rest of society as being single mothers.

Klíčová slova

- Single matka
- Neúplná rodina
- Dětská chudoba
- Rodinná politika
- Harmonizace pracovního a osobního života
- Organizace občanské společnosti

Keywords

- Single mother
- One parent family
- Child poverty
- Family policies
- Work family balance
- Organization of civil society

Rozsah práce: znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 12. 12. 2015

Bc. Helena Voráčová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především své dceři Viktorii za její trpělivost i netrpělivost, neboť se tak stala hnací silou ke zdárnému dokončení této práce.

Těž všem single matkám – za jejich odvahu.

Panu Hávovi za pochopení.

TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd
Institut sociologických studií
Katedra veřejné a sociální politiky

PŘEDPOKLÁDANÝ NÁZEV DIPLOMOVÉ PRÁCE:

MATKY SAMOŽIVITELKY

DIPLOMANT: Bc. Helena Voráčová

KONZULTANT: MUDr. Petr Háva, CSc.

1. Vymezení předmětu zkoumání a strukturace výzkumného tématu

Chtěla bych se zaměřit na single matky a jejich děti. Jsou to ženy, které pečují o dítě samy, a to z různých důvodů. Tuto skupinu žen budu obdobně jako Chaloupková odlišovat od nesezdaných soužití, kde páry sice žijí mimo manželství, ale ve většině případů jde pouze o jednu z fází procesu vstupu do manželství, které obvykle následuje až, dříve či později, po narození dítěte¹. Svobodnými ženami žijícími v těchto nesezdaných soužitích se v této práci nebudu zabývat.

Budu je nazývat termínem „single matky“ – ženy svobodné, rozvedené či ovdovělé. V české literatuře převládají označení typu samoživitelka, osamělá matka, svobodná matka. Přijdou mi nevhodná, stigmatizující, vzbuzující soucit až pejorativní. Proto vycházím z anglického pojmu „single mother“ či „single parent“ a „single family“ a slovíčko single přenáším do češtiny jako „single matka“ a „single rodina“. Navíc pojem „single“ se u nás již běžně používá pro označení osoby, která se z různých důvodů, ať již dobrovolně či nedobrovolně, rozhodla nebo je donucena okolnostmi žít život o samotě, tedy bez partnera².

Tato skupina se stala hlavním tématem řady závěrečných prací. Ze závěrů vyplývá, že pro respondentky jsou zásadním problémem finance resp. jejich nedostatek, který dále ovlivňuje kvalitu jejich života, též se potýkají s nedostatkem volného času, nemožností sladit osobní a pracovní život, pociťují diskriminaci v zaměstnání z důvodu péče o dítě a nedostatečnou podporu ze strany státu. Největší oporou jsou jim rodiče, kteří jim pomáhají nejen finančně, ale i s chodem domácnosti a hlídáním dětí.

V českém prostředí se výzkumem single matek zabývá Eva Hejzlarová, která upozorňuje na tzv. měkké aspekty samoživitelství, mezi něž patří zvýšená psychická zátěž těchto žen, která může pramenit z finančních problémů, ale i jiných zdrojů např. z pocitu, že na „všechno“ jsou samy a z chybějícího prostoru pro sdílení³. Hana Hašková zase zjistila, že ztížená

---

¹ CHALOUPKOVÁ, J. *Nejdříve dítě, potom svatba? Rodinné dráhy neprovdaných matek*. Gender, rovné příležitosti, výzkum, 2011, roč. 12, č. 2

² WIKIPEDIE. Single. [online] Praha. [2015-12-08]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Single>.

³ HEJZLAROVÁ, E. *Měkké aspekty samoživitelství a nástroje veřejné politiky*. [online]. Fórum sociální politiky, 2011, Vol 3 [cit. 2015-06-08]. Dostupné z: http://www.vupsv.cz/sites/File/forum_socialni_politiky/Casopis_FSP_3_2011.pdf

finanční situace a z ní vyplývající materiální chudoba spolu s nedostatkem volného času vede k nemožnosti harmonizace pracovního a osobního života. Tu navíc negativně ovlivňuje nevýhodné postavení žen s malými dětmi na trhu práce, což přispívá ke genderovým nerovnostem ve společnosti⁴. Analýza Českého statistického úřadu přiznává, že situace single matek v České republice není oproti úplným rodinám i mezinárodním porovnání příliš příznivá. Podle posledních dat SILC za rok 2013 bylo v České republice 165 tisíc domácností (každá sedmá rodina), kde jeden rodič žíví jedno či více závislých dětí, v naprosté většině případů je to žena. Více než 70 % těchto matek je ohroženo chudobou a sociálním vyloučením. Téměř sedmině z nich tj. 14,7 % poté, co zaplatí výdaje za bydlení, zůstane v nejlepším případě jen ekvivalent životního minima, resp. žije z částky pod jeho hranicí. V případě úplných rodin s dětma je to jen 2,7 %⁵. Těživá situace neúplných rodin nedopadá pouze na single matky, ale zejména na jejich děti. Ty jsou podle Hymowitz ohroženy nižším vzděláním, jsou náchylnější k užívání drog a alkoholu, trpí depresí a vykazují problémy s chováním (Hymowitz, 2012). I Ivo Možný upozorňuje na fakt, že děti single matek vykazují horší zdravotní stav a celkově rizikový styl života, vyrůstají v méně stabilní rodině, ve které je těžké získat emocionální jistotu a pevné zázemí (Možný, 2008). Navíc budoucí vývoj dětí může být poznamenán nepřítomností mužského vzoru (Poněšický, 2003).

Na mnohdy neúnosnou situaci single matek a jejich dětí se snažili nedávno upozornit tvůrci projektu *Samodiva*, jehož cílem bylo přiblížit každodenní starosti single matek veřejnosti, neboť tato chudobou a sociálním vyloučením ohrožená skupina se zrovna netěší zájmu spoluobčanů ani státu. Deset odlišných typů single matek bylo zaměstnáno po dobu šesti měsíců, aby za pomoci odborníků ztvárnily divadelní představení, které odráželo jejich osobní zkušenosti s nedostatkem příjmů, výchovou dětí, vztahy s otcem dětí, nezaměstnaností a diskriminací na trhu práce, nepochopením ze strany okolí a lhostejností ze strany státních institucí. To vše je završeno samotou, pocity zoufalství a beznaděje, podepisuje se na jejich

---

⁴ HAŠKOVÁ, H. *Proměny časování a způsobu návratu matek do zaměstnání*. [online]. Gender, rovné příležitosti, 2011. 12(2)[cit.2015-06-10].Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/1eb7809f1f9a2ab9463e107cb7bd10fdea72a296_promeny-casovani-a-zpusobu-navratu-matek-do-zamestnani.pdf

⁵ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Analýza. *Samoživitelky: Jak žijí a za co utrácí u nás a v Evropě? ČR*. [online]. Praha. [cit. 2015-05-27]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/crisamozivitelky-jak-ziji-a-za-co-utraceji-u-nas-a-v-evrope>

zdraví a má negativní dopad na děti. Tento ojedinělý projekt dovolil alespoň na chvíli běžným občanům nahlédnout do života single matek a seznámil je s aktuálními problémy, se kterými se denně potýkají. Přitom řada odborníků a konceptů Evropské unie nabízí různé varianty řešení, které by pomohly zvýšit kvalitu života této skupiny žen. Nemusí jít pouze o navyšování dávek státní sociální podpory, ale o zavedení řady služeb určených pro tuto chudobou ohroženou skupinu.

Mareš považuje přístup na trh práce za klíčový (Mareš, 1999). Je třeba motivovat zaměstnavatele, aby zvýšili počet zkrácených pracovních úvazků a dalších flexibilních forem organizace práce (flexibilní pracovní dobu, zahrnutí neplacené dovolené do pracovní smlouvy, zkrácení pracovního týdne při zachování rozsahu týdenní pracovní doby, práci z domova apod.)⁶. Dále je třeba zajistit dostatečnou kapacitu a kvalitu předškolních zařízení pro děti, které by umožnily matkám s malými dětmi vrátit se na trh práce, nezbytné je též odstranit genderovou nerovnost v zaměstnanosti a platech⁷.

Hejzlarová zdůrazňuje důležitost spolupráce státu a organizací občanské společnosti, ve kterých by single matky mohly najít jak psychologickou a právní podporu, tak hlídání dětí a různé formy volnočasových aktivit pro ně i pro jejich děti. Švédsko mimo řady organizací zaměřené výhradně na single matky využívá variantu zvanou „víkendová rodinná výpomoc“. Jde o službu regulovanou a financovanou místní samosprávou, v rámci níž lze zařadit dítě z neúplné rodiny na víkend do rodiny úplné. Děje se tak jednou až dvakrát za měsíc, klientská rodina neplatí žádnou úhradu, poskytovatelská rodina dostává finanční odměnu. Dítě má tak šanci poznat jiné rodinné prostředí a získat nové znalosti a zkušenosti, ke kterým by se jinak nedostalo, zabráni se tak jeho sociálnímu vyloučení či případné závislosti na matce, matka má zase trochu času na sebe a na své zájmy⁸.

---

⁶ ESF. *Strategická evaluace ESF s důrazem na OP LZZ. ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA březen 2012*. [online]. [cit. 2015-12-27]. Dostupný z: http://www.esfcr.cz/file/8293_1_1

⁷ COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. *Country Report Czech Republic 2015*. [online]. [cit. 2015-12-29]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2015/cr2015_czech_en.pdf

⁸ HEJZLAROVÁ, E. *Měkké aspekty samoživitelství a nástroje veřejné politiky*. [online]. Fórum sociální politiky, 2011, Vol 3 [2015-06-08]. Dostupné z: http://www.vupsv.cz/sites/File/forum_socialni_politiky/Casopis_FSP_3_2011.pdf

Z výše uvedeného vyplývá, že životní situace single matek a jejich dětí není jednoduchá. Poukázala jsem zde na problémy, se kterými se každodenně potýkají, navíc je tato skupina ohrožená chudobou a sociálním vyloučením na okraji zájmu nejen veřejnosti, ale i ze strany státu. V dalším textu bych chtěla zjistit, jakým způsobem tráví single matky a jejich děti svůj volný čas a jaké volnočasové aktivity mohou popř. nemohou využívat. Mám totiž podezření, že nedostatek financí se zřejmě projevuje i na kvalitě a způsobu trávení jejich volného času. Například ve Švédsku existuje řada neziskových organizací, které single matkám a jejich dětem mimo jiné poskytují různé varianty volnočasových aktivit. Má druhá otázka tedy zní: Proč je v České republice nedostatek organizací občanské společnosti primárně zaměřených na single matky a jejich děti?

2. Teoretická východiska

Koncept chudoby a sociálního vyloučení

Teorií rodinné politiky

Teorie občanského sektoru

Teorie genderové rovnosti

Teorie evropeizace

3. Cíle diplomové práce

V této práci jsem si zadala dva hlavní cíle, které spolu souvisí:

- 1) **Poznat, jakým způsobem tráví single matky a jejich děti svůj volný čas a jaké volnočasové aktivity mohou popř. nemohou využívat.**
- 2) **Zjistit, proč je v České republice nedostatek organizací občanské společnosti primárně zaměřených na single matky a jejich děti.**

Hlavní cíle jsem operacionalizovala do dílčích cílů:

- Zjistit, zda single matky a jejich děti pociťují v nějaké oblasti svého života deprivaci;
- Určit, do jaké míry jsou single matky a jejich děti spokojené ve svém způsobu trávení volného času a za jak kvalitní jej považují;

- Identifikovat, jaký je názor single matek na neziskové organizace zaměřené primárně na tuto skupinu žen;
- Prozkoumat, jakým způsobem se single matky snaží o zlepšení své životní situace, ve které se nacházejí spolu se svými dětmi.

4. Výzkumné otázky a hypotézy

Hlavní výzkumné otázky tedy zní:

- 1) Jakým způsobem tráví single matky a jejich děti svůj volný čas a jaké volnočasové aktivity mohou popř. nemohou využívat?**
- 2) Proč je v České republice nedostatek organizací občanské společnosti primárně zaměřených na single matky a jejich děti?**

Díličními otázkami jsou:

- Pociťují single matky a jejich děti v nějaké oblasti svého života deprivaci?
- Považují single matky a jejich děti svůj způsob trávení volného času za uspokojivý a kvalitní?
  - Jaký názor mají single matky na neziskové organizace zaměřené primárně na tuto skupinu žen?
  - Jakým způsobem se single matky snaží o zlepšení své životní situace, ve které se nacházejí spolu se svými dětmi?

5. Metody a prameny

V této práci budu provádět empirický výzkum založený na kvalitativním přístupu, jako design použiji mnohonásobnou případovou studii.

Využiji data primární i sekundární. Ke sběru primárních dat použiji metodu hloubkového rozhovoru a zúčastněného pozorování. Sekundární data získám z odborných studií, monografií a článků, expertiz a veřejně politických studií zabývajících se danou oblastí, dokumentů a záznamů z veřejné správy jako jsou strategické a koncepční dokumenty, odborné publikace, zprávy zájmových skupin, zákony, statistiky a běžná periodika (Veselý, Nekola, 2007).

6. Předpokládaná struktura diplomové práce

- 1) Úvod
- 2) Teoretická východiska
- 3) Metody
- 4) Deskriptivní část
- 5) Analytická část
- 6) Závěry

7. Základní literatura k tématu

- 1) Císař, O. Vráblíková, K. (2010). "The Europeanization of social movements in the Czech Republic: The EU and local women's groups" *Communist and Post-Communist Studies*, 43
- 2) Howard, Marc (2011). "Civil society in post-communist Europe", in *The Oxford Handbook of Civil Society*, edited by M. Edwards. Oxford Univ. Press
- 3) CHALOUPKOVÁ, J. *Nejdříve dítě, potom svatba? Rodinné dráhy neprovdaných matek*. Gender, rovné příležitosti, výzkum, 2011, roč. 12, č. 2
- 4) Kapusta-Pofahl, K., Hašková, H., Kolářová, M. (2005). „Only a dead fish flows with the stream: NGO formalization, anarchofeminism, and the power of informal associations“, *The Anthropology of East Europe Review*, Vol 23
- 5) KREBS A KOL. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer, 2010
- 6) KUCHAR, Pavel. *Trh práce*. Praha: Karolinum, 2007.
- 7) MAREŠ, Petr a SIROVÁTKA, Tomáš. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda. [online]. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2008, Vol. 44, No. 2: 271–294 [cit. 2013-06-01].
Dostupné z:
http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/Socialni_vyloucení_exkluze_a_socialni_zaclenovani_inkluze.pdf.
- 8) POTŮČEK, M. *Veřejná politika*. Praha: SLON, 2010.
- 9) SAINSBURY, D. *Gendering Welfare States*. London: Sage, 1994

- 10) SAXONBERG, S. *The Indirect Future Influence of the EU on Post-communist Family Policy*. Social Policy & Administration, 2015
- 11) SLOAT, A. (2005). "The Rebirth of Civil Society The Growth of Women's NGOs in Central and Eastern Europe" *European Journal of Women's Studies*, vol 12 (4)
- 12) Statistics Sweden. *Women and men in Sweden 2014 Facts and figures*. Örebro: Ateljén, 2014.
- 13) VESELÝ, Arnošt; NEKOLA, Martin. *Analýza a tvorba veřejných politik*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007.
- 14) Úmluva o právech dítěte. [online]. [cit. 2015-12-25] Dostupné z:
<http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>
- 15) Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

V Praze dne 14. 10. 2015

Konzultant: MUDr. Petr Háva, CSc.

Podpis:

Diplomant: Bc. Helena Voráčová

Podpis:

Obsah

ÚVOD	19
1 VYMEZENÍ PROBLÉMU	201
2 VÝZKUMNÉ CÍLE A OTÁZKY	24
3 KONCEPTUÁLNÍ A TEORETICKÉ VYMEZENÍ PRÁCE	267
3.1 KONCEPT CHUDOBY A SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ	267
3.2 TEORIE RODINNÉ POLITIKY	30
3.3 TEORIE OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI.....	33
3.4 TEORIE GENDEROVÉ ROVNOSTI.....	34
4 DĚTSKÁ CHUDOBA	5636
5. SINGLE MATKY NA TRHU PRÁCE.....	46
5.1 Dětská skupina.....	50
6. ORGANIZACE OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI PRO SINGLE MATKY A JEJICH DĚTI.....	52
7. METODICKÝ VÝZKUM.....	57
8. EMPIRICKÝ VÝZKUM.....	60
8.1 PŘEDSTAVENÍ RESPONDENTEK.....	61
8.2 SINGLE MATKY, DĚTI A JEJICH OTCOVÉ.....	62
8.3 EKONOMICKÁ SITUACE SINGLE MATEK.....	65
ZÁVĚRY	81
DISKUSE	82
RESUMÉ	84
POUŽITÁ LITERATURA.....	85
SEZNAM PŘÍLOH	8887
PŘÍLOHY.....	8988

Úvod

Single matky. Tímto názvem v této práci označuji ženy, které se rozhodly pečovat o své dítě či děti samy. Jsem jednou z nich. Již jedenáctým rokem se sama starám o dceru Viktorii, a tudíž znám mnoho úskalí s tímto životem spojených. I řada výzkumů potvrzuje, že single matky čelí nepříznivé finanční situaci a vysoké míře ohrožení chudobou a sociálního vyloučení. Navíc patří mezi nejvíce ohrožené skupiny na trhu práce. Zde čelí vysoké nezaměstnanosti, diskriminace ze strany zaměstnavatele z důvodu věku i péče o nezletilé dítě, nemožnosti harmonizace pracovního života s osobním z důvodu nedostatku zařízení péče pro děti a flexibilních forem pracovních úvazků, genderové nerovnosti v zaměstnanosti i odměňování. Single matky jsou navíc na všechno samy a chybí jim prostor pro sdílení. Jejich obtížná životní situace s sebou přináší řadu negativních důsledků v podobě zdravotních a psychických potíží, které se podepisují jak na ně samotné, tak na jejich děti. Nedostatečné uspokojení jejich potřeb způsobuje deprivaci, jejíž důsledky si nesou do budoucna. V této práci bych se zaměřila na jednu z potřeb těchto dětí, a tou jsou volnočasové aktivity. Pomocí kvalitativního výzkumu založeného na polostrukturovaném rozhovoru se budu snažit odpovědět a otázky „Jakým způsobem tráví single matky a jejich děti svůj volný čas a jaké volnočasové aktivity mohou popř. nemohou využívat?“ a „Proč je v České republice nedostatek organizací občanské společnosti primárně zaměřených na single matky a jejich děti?“

1 Vymezení problému

V této práci jsem se zaměřila na single matky a jejich děti. Ženy, které pečují o dítě samy, a to z různých důvodů. Tuto skupinu žen budu obdobně jako Chaloupková odlišovat od nesezdaných soužití, kde páry sice žijí mimo manželství, ale ve většině případů jde pouze o jednu z fází procesu vstupu do manželství, které obvykle následuje až, dříve či později, po narození dítěte⁹. Svobodnými ženami žijícími v těchto nesezdaných soužitích se v této práci nebudu zabývat.

Budu je nazývat termínem „single matky“ – ženy svobodné, rozvedené či ovdovělé. V české literatuře převládají označení typu samoživitelka, osamělá matka, svobodná matka. Přijdou mi nevhodná, stigmatizující, vzbuzující soucit až pejorativní. Proto vycházím z anglického pojmu „single mother“ či „single parent“ a „single family“ a slovíčko single přenáším do češtiny jako „single matka“ a „single rodina“. Navíc pojem „single“ se u nás již běžně používá pro označení osoby, která se z různých důvodů, ať již dobrovolně či nedobrovolně, rozhodla nebo je donucena okolnostmi žít život o samotě, tedy bez partnera¹⁰.

Tato skupina se stala hlavním tématem řady závěrečných prací. Ze závěrů vyplývá, že pro respondentky jsou zásadním problémem finance resp. jejich nedostatek, který dále ovlivňuje kvalitu jejich života, též se potýkají s nedostatkem volného času, nemožností sladit osobní a pracovní život, pocítují diskriminaci v zaměstnání z důvodu péče o dítě a nedostatečnou podporu ze strany státu. Největší oporou jsou jim rodiče, kteří jim pomáhají nejen finančně, ale i s chodem domácnosti a hlídáním dětí.

V českém prostředí se výzkumem single matek zabývá Eva Hejzlarová, která upozorňuje na tzv. měkké aspekty samoživitelství, mezi něž patří zvýšená psychická zátěž těchto žen, která může pramenit z finančních problémů, ale i jiných zdrojů např. z pocitu, že na

---

⁹ CHALOUPKOVÁ, J. *Nejdříve dítě, potom svatba? Rodinné dráhy neprovdaných matek*. Gender, rovné příležitosti, výzkum, 2011, roč. 12, č. 2

¹⁰ WIKIPEDIE. Single. [online] Praha. [2015-12-08]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Single>.

„všechno“ jsou samy a z chybějícího prostoru pro sdílení¹¹. Hana Hašková zase zjistila, že ztížená finanční situace a z ní vyplývající materiální chudoba spolu s nedostatkem volného času vede k nemožnosti harmonizace pracovního a osobního života. Tu navíc negativně ovlivňuje nevýhodné postavení žen s malými dětmi na trhu práce, což přispívá ke genderovým nerovnostem ve společnosti¹². Analýza Českého statistického úřadu přiznává, že situace single matek v České republice není oproti úplným rodinám i mezinárodním porovnání příliš příznivá. Podle posledních dat SILC za rok 2013 bylo v České republice 165 tisíc domácností (každá sedmá rodina), kde jeden rodič živí jedno či více závislých dětí, v naprosté většině případů je to žena. Více než 70 % těchto matek je ohroženo chudobou a sociálním vyloučením. Téměř sedmině z nich tj. 14,7 % poté, co zaplatí výdaje za bydlení, zůstane v nejlepší případě jen ekvivalent životního minima, resp. žije z částky pod jeho hranicí. V případě úplných rodin s dětmi je to jen 2,7 %¹³. Těživá situace neúplných rodin nedopadá pouze na single matky, ale zejména na jejich děti. Ty jsou podle Hymowitz ohroženy nižším vzděláním, jsou náchylnější k užívání drog a alkoholu, trpí depresí a vykazují problémy s chováním (Hymowitz, 2012). I Ivo Možný upozorňuje na fakt, že děti single matek vykazují horší zdravotní stav a celkově rizikový styl života, vyrůstají v méně stabilní rodině, ve které je těžké získat emocionální jistotu a pevné zázemí (Možný, 2008). Navíc budoucí vývoj dětí může být poznamenán nepřítomností mužského vzoru (Poněšický, 2003).

Na mnohdy neúnosnou situaci single matek a jejich dětí se snažili nedávno upozornit tvůrci projektu Samodiva, jehož cílem bylo přiblížit každodenní starosti single matek

---

¹¹ HEJZLAROVÁ, E. *Měkké aspekty samoživitelství a nástroje veřejné politiky*. [online]. Fórum sociální politiky, 2011, Vol 3 [2015-06-08]. Dostupné z: http://www.vupsv.cz/sites/File/forum_socialni_politiky/Casopis_FSP_3_2011.pdf

¹² HAŠKOVÁ, H. *Proměny časování a způsobu návratu matek do zaměstnání*. [online]. Gender, rovné příležitosti, 2011. 12(2) [cit.2015-06-10]. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/1eb7809f1f9a2ab9463e107cb7bd10fdea72a296_promeny-casovani-a-zpusobu-navratu-matek-do-zamestnani.pdf

¹³ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Analýza. Samoživitelky: Jak žijí a za co utrácejí u nás a v Evropě? ČR*. [online] Praha [2015-05-27]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cris/samozivitelky-jak-ziji-a-za-co-utraceji-u-nas-a-v-evrope>

veřejnosti, neboť tato chudobou a sociálním vyloučením ohrožená skupina se zrovna netěší zájmu spoluobčanů ani státu. Deset odlišných typů single matek bylo zaměstnáno po dobu šesti měsíců, aby za pomoci odborníků ztvárnily divadelní představení, které odráželo jejich osobní zkušenosti s nedostatkem příjmů, výchovou dětí, vztahy s otcem dětí, nezaměstnaností a diskriminací na trhu práce, nepochopením ze strany okolí a lhostejností ze strany státních institucí. To vše je završeno samotou, pocity zoufalství a beznaděje, podepisuje se na jejich zdraví a má negativní dopad na děti. Tento ojedinělý projekt dovolil alespoň na chvíli běžným občanům nahlédnout do života single matek a seznámil je s aktuálními problémy, se kterými se denně potýkají. Přitom řada odborníků a konceptů Evropské unie nabízí různé varianty řešení, které by pomohly zvýšit kvalitu života této skupiny žen. Nemusí jít pouze o navyšování dávek státní sociální podpory, ale o zavedení řady služeb určených pro tuto chudobou ohroženou skupinu.

Mareš považuje přístup na trh práce za klíčový (Mareš, 1999). Je třeba motivovat zaměstnavatele, aby zvýšili počet zkrácených pracovních úvazků a dalších flexibilních forem organizace práce (flexibilní pracovní dobu, zahrnutí neplacené dovolené do pracovní smlouvy, zkrácení pracovního týdne při zachování rozsahu týdenní pracovní doby, práci z domova apod.)¹⁴. Dále je třeba zajistit dostatečnou kapacitu a kvalitu předškolních zařízení pro děti, které by umožnily matkám s malými dětmi vrátit se na trh práce, nezbytné je též odstranit genderovou nerovnost v zaměstnanosti a platech¹⁵.

Hejzlarová zdůrazňuje důležitost spolupráce státu a organizací občanské společnosti, ve kterých by single matky mohly najít jak psychologickou a právní podporu, tak hlídání dětí a různé formy volnočasových aktivit pro ně i pro jejich děti. Švédsko mimo řady organizací zaměřené výhradně na single matky využívá variantu zvanou „víkendová rodinná výpomoc“. Jde o službu regulovanou a financovanou místní samosprávou, v rámci níž lze zařadit dítě z neúplné rodiny na víkend do rodiny úplné. Děje se tak jednou až dvakrát za měsíc, klientská rodina neplatí žádnou úhradu, poskytovatelská rodina dostává finanční odměnu. Dítě má tak šanci poznat jiné rodinné prostředí a získat nové znalosti a zkušenosti, ke kterým by se jinak

---

¹⁴ ESF. *Strategická evaluace ESF s důrazem na OP LZZ. ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA březen 2012.* [online]. [cit. 2015-12-27]. Dostupný z: http://www.esfcr.cz/file/8293_1_1

¹⁵ COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. *Country Report Czech Republic 2015.* [online]. [cit. 2015-12-29]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2015/cr2015_czech_en.pdf

nedostalo, zabrání se tak jeho sociálnímu vyloučení či případné závislosti na matce, matka má zase trochu času na sebe a na své zájmy¹⁶.

Z výše uvedeného vyplývá, že životní situace single matek a jejich dětí není jednoduchá. Poukázala jsem zde na problémy, se kterými se každodenně potýkají, navíc je tato skupina ohrožená chudobou a sociálním vyloučením na okraji zájmu nejen veřejnosti, ale i ze strany státu. V dalším textu bych chtěla zjistit, jakým způsobem tráví single matky a jejich děti svůj volný čas a jaké volnočasové aktivity mohou popř. nemohou využívat. Mám totiž podezření, že nedostatek financí se zřejmě projevuje i na kvalitě a způsobu trávení jejich volného času. Například ve Švédsku existuje řada neziskových organizací, které single matkám a jejich dětem mimo jiné poskytují různé varianty volnočasových aktivit. Má druhá otázka tedy zní: Proč je v České republice nedostatek organizací občanské společnosti primárně zaměřených na single matky a jejich děti?

---

¹⁶ Hejzlarová E. (2011). "Měkké aspekty samoživitelství a nástroje veřejné politiky" Fórum sociální politiky, Vol 3 2015-06-13 Dostupné z: http://www.vupsv.cz/sites/File/forum_socialni_politiky/Casopis_FSP_3_2011.pdf

2 Výzkumné cíle a otázky

V této práci jsem si zadala dva hlavní cíle, které spolu souvisí:

3) Poznat, jakým způsobem tráví single matky a jejich děti svůj volný čas a jaké volnočasové aktivity mohou popř. nemohou využívat.

4) Zjistit, proč je v České republice nedostatek organizací občanské společnosti primárně zaměřených na single matky a jejich děti.

Hlavní cíle jsem operacionalizovala do dílčích cílů:

- Zjistit, zda single matky a jejich děti pociťují v nějaké oblasti svého života deprivaci;
- Určit, do jaké míry jsou single matky a jejich děti spokojené ve svém způsobu trávení volného času a za jak kvalitní jej považují;
- Identifikovat, jaký je názor single matek na neziskové organizace zaměřené primárně na tuto skupinu žen;
- Prozkoumat, jakým způsobem se single matky snaží o zlepšení své životní situace, ve které se nacházejí spolu se svými dětmi.

Hlavní výzkumné otázky tedy zní:

- 1) Jakým způsobem tráví single matky a jejich děti svůj volný čas a jaké volnočasové aktivity mohou popř. nemohou využívat?**
- 2) Proč je v České republice nedostatek organizací občanské společnosti primárně zaměřených na single matky a jejich děti?**

Dílčími otázkami jsou:

- Pociťují single matky a jejich děti v nějaké oblasti svého života deprivaci?
- Považují single matky a jejich děti svůj způsob trávení volného času za uspokojivý a kvalitní?
- Jaký názor mají single matky na neziskové organizace zaměřené primárně na tuto skupinu žen?

- Jakým způsobem se single matky snaží o zlepšení své životní situace, ve které se nacházejí spolu se svými dětmi?

3 Konceptuální a teoretické vymezení práce

Zkoumanou problematiku jsem se rozhodla zasadit do konceptu chudoby a sociálního vyloučení, neboť jak jsem se již výše zmínila, všechny respondentky z dosavadních výzkumů považovaly své finanční zdroje za podstatné, jejich ekonomická situace měla rozhodující vliv na další oblasti jejich života, na jeho celkovou kvalitu. Dále budu vycházet z teorií rodinné politiky, občanského sektoru, genderové rovnosti a evropeizace.

3.1 Koncept chudoby a sociálního vyloučení

Krebs a kol. definují **chudobu a sociální vyloučení** jako stav, kdy je jedinec vyloučen z ekonomického života společnosti díky nedostatečným příjmům a ze sociálního života společnosti v důsledku nedostatečného přístupu k ostatním zdrojům, které jsou ve společnosti k dispozici. V mnohých případech je odepřen i přístup k základním právům. Za zdroje jsou považovány trh práce, vzdělávání, bydlení, zdravotní péče a sociální ochrana.

Chudoba je rozlišována na *subjektivní*, což je vnímaný stav jedincem, který se cítí být chudý a *objektivní*, jejíž hranici určuje stát na základě analýz o příjmech a životního standardu obyvatelstva. V rámci *objektivní* chudoby rozlišujeme chudobu absolutní a relativní. *Absolutní* chudobu určuje existenční minimum, které je třeba pro uspokojení těch nejzákladnějších potřeb, které jedinci zajistí přežití v dané společnosti, aniž by byl ohrožen na životě. Oproti tomu *relativní* chudoba se poměruje vůči životnímu standardu, který je typický pro danou zemi. Jedinec uspokojuje své potřeby, ovšem zdaleka ne v takové míře, jako je to běžné u většiny obyvatelstva. Dnešní společnost je charakterizována spíše relativní chudobou, kdy v rámci prosperujícího státu žije určité procento populace v chudobě (Krebs a kol., 2010).

Mareš uvádí chudobu „starou“, která je nezávislá na trhu práce a souvisí s určitou etapou životního cyklu, ve které určití jedinci nejsou schopni pracovat např. v důsledku stárí, postižení, nemoci, studiu či péče o dítě, a chudobu „novou“, která vzniká v důsledku nezaměstnanosti, kdy mají určití jedinci či skupiny osob znevýhodněnou pozici na trhu práce a je pro ně typická dlouhodobá nezaměstnanost, řadíme sem též neúplné rodiny. Dále se vyčleňuje chudoba *přímá*, která nezávisí pouze na velikosti příjmů, ale měří se až po transformaci příjmů do spotřeby. Dle spotřeby statků se určí kvalita života či jeho deprivace, která vzniká z nízkého standardu. Naopak chudoba *nepřímá* se určuje dle velikosti příjmů

před spotřebou. Mareš též upozorňuje na *latentní* chudobu, kterou ovlivňují sociální transfery, ať již finanční či ve formě služeb. Rodina se díky těmto transferům drží těsně nad hranicí chudoby, oficiálně tedy chudí nejsou, alespoň ne podle pravidel, které stanovil stát, rodina však chudobu stále pociťuje (Mareš, 1999).

Sociální vyloučení (exkluze) je dle Mareše a Sirovátky způsobeno sociálně ekonomickými, strukturálními a institucionálními příčinami. Mezi ně patří selhání demokratického systému zajišťujícího občanskou integraci, pracovního trhu zajišťujícího ekonomickou integraci; sociálního státu posilujícího sociální integraci; rodiny a komunity, jež podporují interpersonální integraci. Sociální vyloučení je totiž chápáno jako proces, který vede obvykle k deprivaci ve více oblastech či dimenzích života, které se navzájem ovlivňují. Může to být dimenze *ekonomická* (dlouhodobá nezaměstnanost, nízký příjem a příjmová chudoba...), dimenze *sociální* (rozbití tradiční domácnosti a preferování života jako single, sociální izolace, apod.), dimenze *komunitní* (kvalita bydlení, nedostupnost služeb, kolaps podpůrných sítí...), dimenze *individuální* (nemoc, chybějící či nedostatečné vzdělání a kvalifikace, ztráta sebevědomí a sebeúcty...), dimenze *skupinová* (koncentrace uvedených charakteristik vyloučení v určitých sociálních skupinách) a dimenze *prostorová* (koncentrace vyloučených v oblastech s kumulací rizikových vlivů a bez odpovídající kvality života: kriminalita, špatné životní prostředí, nedostatečná dopravní dostupnost a infrastruktura, nekvalitní občanská vybavenost včetně školství a zdravotnictví...) ¹⁷. Mareš **deprivaci** charakterizuje nejen jako psychické a fyzické strádání, ale i nedostatek něčeho, co je v daném společenství obecně považováno za hodnotu. Deprivovaní lidé klesají pod životní standard, který dosahuje majorita společnosti, v různých oblastech (stravování, bydlení, vybavení domácnosti, charakteru práce, v rekreaci, v trávení volného času, pak se jedná o mnohanásobnou deprivaci. Souhlasím s Marešem, který za hlavní příčinu deprivace považuje nedostatečné příjmy, neboť žijeme ve společnosti, kde se téměř všechny statky a služby kupují (Mareš, 1999).

---

¹⁷ MAREŠ, Petr a SIROVÁTKA, Tomáš. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda. [online]. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2008, Vol. 44, No. 2: 271–294 [cit. 2013-06-01]. Dostupné z:

http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/Socialni_vyloucení_exkluze_a_socialni_zaclenovani_inkluze.pdf.

Mezi rizikové faktory způsobující chudobu a sociální vyloučení patří dlouhodobá nezaměstnanost, dlouhodobě nízký příjem a nízká kvalita zaměstnání. Důležitou prevencí může být podpora vzdělanosti a začleňování jedinců na trh práce (Krebs a kol., 2010). Mareš považuje přístup na trh práce za klíčový (Mareš, 1999). Dle Kuchaře je rozhodujícím faktorem úspěchu na trhu práce dosažená úroveň vzdělání. To je vnímáno jako základní stavební prvek lidského kapitálu a náklady spojené s jeho získáním jsou považovány za investice do budoucnosti jednotlivce (Kuchař, 2007). S postavením žen na trhu práce resp. s jejich diskriminací souvisí tzv. **feminizace chudoby**. Dle Mareše se jedná zejména o chudobu žen v neúplných rodinách, může však nastat i uvnitř rodin úplných. Ženy na základě přesvědčení, že muž je živitel rodiny, mají nižší výdělky než muži, pracují častěji na zkrácené pracovní úvazky, v případě propouštění jsou v první vlně, je jim nabízena méně kvalifikovaná práce, což vše má za následek negativní efekt na jejich důchodové zabezpečení, na možnost využívat výhody různých podnikových služeb a na jejich podíl na dávkách sociálního státu. Single matky mají navíc omezenou nabídku pracovních míst, neboť vzhledem ke skutečnosti, že jsou samy na dítě, potřebují sladit pracovní život s osobním. Chudobou jsou navíc ohroženy i děti, neboť co se týče příjmů, jsou závislé na svých rodičích (Mareš, 1999). Z důvodu možnosti mezigeneračního přenosu chudoby je nezbytné chudobu a sociální vyloučení eliminovat. (Krebs a kol., 2010). Navíc chudoba a sociální vyloučení představuje riziko nejen pro jednotlivce či určité skupiny, ale pro celou společnost. Vede totiž k odcizení se hlavnímu proudu společnosti, jeho hodnotám a institucím¹⁸. A přijímáním v tomto případě negativních postojů a hodnot může dojít k destruktivnímu chování až k destabilizaci společnosti (Krebs a kol., 2010). Stát se tedy snaží eliminovat chudobu a udržet postižené jedince alespoň nad zákonem stanovenou hranicí (Mareš, 1999). Andreas Klocke se též domnívá, že největší kompetence v boji proti chudobě leží v rukou státu. Ten může zajistit finanční zabezpečení či rovné příležitosti, aby se chudobou ohrožení jedinci mohli zapojit do společnosti¹⁹.

---

¹⁸ MAREŠ, Petr a SIROVÁTKA, Tomáš. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda. [online]. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2008, Vol. 44, No. 2: 271–294 [cit. 2013-06-01]. Dostupné z: http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/Socialni_vyloucení_exkluze_a_socialni_zaclenovani_inkluzie.pdf

¹⁹ KLOCKE, A. *Introductio to the special issue: Child poverty in Europe*. [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/33528/ssoar-zff-2009-2-klocke-Introduction_to_the_special_issue.pdf?sequence=1

3.2 Teorie rodinné politiky

Rodinná politika představuje souhrn aktivit a opatření státu za účelem podpory rodiny²⁰. Tato podpora se obvykle děje prostřednictvím právních, ekonomických a sociálních opatření. Rodinná politika v jednotlivých zemích může sledovat řadu cílů, tím hlavním obvykle bývá zmírňování narůstajících nákladů rodin se závislými dětmi. K dalším cílům patří posílení důležitosti rodin a manželství, ochrana svobodného a všestranného rozvoje jedince, zlepšování životních podmínek pro rozvoj dětí, harmonizace pracovního a osobního života, rozvoj lidského kapitálu (Krebs a kol., 2010). Rodinná politika zasahuje do nejrůznějších veřejných oblastí života společnosti jako je např. bydlení, školství, zdravotnictví, trh práce, infrastruktura, na druhou stranu však rodině ponechává své soukromí a autonomii²¹. Krebs a kol. nahlíží na **rodinu** jako na soubor společně bydlících a hospodařících manželů nebo partnerů s dítětem nebo dětmi (úplná rodina), nebo jednoho rodiče s dítětem nebo dětmi (neúplná rodina). Rodina vzhledem k dětem zastává funkci biologickou, ekonomickou, výchovnou a sociální (Krebs a kol., 2010). Podpora těchto funkcí rodiny by měla patřit k základním opatřením sociálního státu, neboť rodina je v dnešní době v mnoha ohledech sociálně velmi zranitelná (nezaměstnanost nebo nejistota pracovních míst, nízká kvalifikace apod.)²². Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1959 a Úmluva o právech dítěte přijatá v roce 1989 vnímá rodinu jako základní jednotku společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, která musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti. Dětem pro jejich tělesnou a duševní nezralost zaručuje zvláštní péči a pomoc a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm²³.

---

²⁰ MPSV: *Rodina a ochrana práv dětí*. [online]. [cit. 2015-12-08]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/4>

²¹ MPSV: *Rodina a ochrana práv dětí*. [online]. [cit. 2015-12-08]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/4>

²² HORÁKOVÁ, JAHODA, KOFROŇ, SIROVÁTKA, ŠIMÍKOVÁ. *Příjmová chudoba a materiální deprivace v České republice podle indikátorů EU - vývoj v důsledku krize, fiskální konsolidace a sociální reformy*. [online]. Praha: VÚPSV, v.v.i., 2013. [cit. 2015-12-17]. Dostupné z: <http://www.vupsv.cz/?p=news&id=251&site=default>

²³ Úmluva o právech dítěte. [online]. [cit. 2015-12-25] Dostupné z: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

Stát podporuje rodiny **přímo** prostřednictvím systému dávek státní sociální podpory a **nepřímo** pomocí daňového systému (Krebs a kol., 2010). Rodinou se pro účely státní sociální podpory se rozumí soužití rodičů a nezaopatřených dětí ve společné domácnosti. Za nezaopatřené dítě je považováno dítě do skončení povinné školní docházky a dále, pokud se buď připravuje na budoucí povolání, nebo je zdravotně postižené, nejdéle však do 26 let. U příspěvku na bydlení jsou společně posuzovány všechny osoby, které jsou v bytě hlášeny k trvalému pobytu, podmínka společné domácnosti se nevyžaduje. Systém státní sociální podpory je upraven zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře a poskytuje následující dávky: přídavek na dítě, porodné, příspěvek na bydlení, rodičovský příspěvek a pohřebné²⁴. První tři z nich jsou dávky příjmově testované, pro získání nároku na ně nesmí příjem rodiny přesáhnout hranici stanovenou jako násobek životního minima rodiny²⁵. **Životní minimum** upravuje zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu a jedná se o minimální společensky uznanou hranici peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Je zvyšováno nařízením vlády podle skutečného vývoje spotřebitelských cen, pokud nárůst nákladů na výživu a na ostatní základní osobní potřeby přesáhne ve stanoveném rozhodném období 5 %²⁶. Nyní bych výše uvedené dávky blíže specifikovala.

Přídavek na dítě je klíčová dávka poskytovaná rodinám s dětmi na úhradu nákladů spojených s výchovou a výživou nezaopatřených dětí. Vyplácí se ve třech výších podle věku nezaopatřeného dítěte. Pro nárok na dávku se posuzuje příjem za předchozí kalendářní rok, který musí být nižší než 2,4násobek částky životního minima rodiny.

Rodičovský příspěvek je univerzální dávkou, na kterou má nárok rodič, který po celý kalendářní měsíc osobně celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině, a to až do vyčerpání celkové částky 220 000 Kč, nejdéle do 4 let věku tohoto dítěte.

---

²⁴ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

²⁵ HORÁKOVÁ, JAHODA, KOFROŇ, SIROVÁTKA, ŠIMÍKOVÁ. *Příjmová chudoba a materiální deprivace v České republice podle indikátorů EU - vývoj v důsledku krize, fiskální konsolidace a sociální reformy*. [online]. Praha: VÚPSV, v.v.i., 2013. [cit. 2015-12-17]. Dostupné z: <http://www.vupsv.cz/?p=news&id=251&site=default>

²⁶ MPSV: *Rodina a ochrana práv dětí*. [online]. [cit. 2015-12-08]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/4>

Příspěvek na bydlení přispívá na krytí nákladů na bydlení rodinám či jednotlivcům s nízkými příjmy. Poskytování příspěvku podléhá testování příjmů rodiny za předchozí kalendářní čtvrtletí. Na příspěvek na bydlení má nárok vlastník nebo nájemce bytu, který je v bytě přihlášen k trvalému pobytu, jestliže jeho náklady na bydlení přesahují částku součinu rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,30 (0,35 na území hlavního města Prahy), a zároveň součin rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,30 (0,35 na území hlavního města Prahy) není vyšší než částka normativních nákladů na bydlení.

Porodné je dávka související s narozením prvního nebo druhého živého dítěte. Nárok na ni má rodina, která měla v kalendářním čtvrtletí předcházejícím kalendářnímu čtvrtletí, ve kterém se dítě narodilo, příjem nižší než 2,7násobek životního minima rodiny. Porodné je jednorázové a činí 13 000 Kč na první dítě a 10 000 Kč na druhé dítě.

Pohřebné přispívá částkou ve výši 5 000 Kč na náklady spojené se zajištěním pohřbu nezaopatřenému dítěti nebo osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte a měla trvalý pobyt v ČR²⁷.

Podle cílů a nástrojů Krebs a kol. rozlišují tři systémy rodinných politik: **Liberální systém**, který zdůrazňuje zodpovědnost občana za jeho rozhodnutí mít rodinu a děti a poskytuje pomoc pouze těm domácnostem nacházejícím se v pásmu chudoby. **Sociálně tržní systém**, ve kterém stát rodiny podporuje na základě testování jejich příjmů, které si rodina zajistí vlastní prací. **Univerzalistický systém**, v rámci něhož mají na státní podporu nárok všechny rodiny nezávisle na jejich sociální potřebnosti. Podle Krebse se v České republice přesouváme od plošných a unifikovaných dávek k sociálně tržnímu systému, který tak rodinám s nízkými příjmy poskytuje podporu cílenější a efektivnější. Ovšem děje se tak na úkor domácností se středními příjmy (Krebs a kol., 2010). Důvodem podle Potůčka je zamezení tzv. „pasti chudoby“, kdy jedinec vede pasivní život na dávkách (Potůček a kol., 2010). Horáková, Jahoda, Kofroň, Sirovátka a Šimíková též upozorňují na směřování České republiky spíše k liberálnímu systému, který je zaměřen na ty nejpotřebnější jedince nacházející se ve skutečně nepříznivých životních situacích, o čemž svědčí jak restrikce ve většině dávek (přídavek na dítě v roce 2007 činil čtyřnásobek životního minima), tak například zrušení

---

²⁷MPSV. *Tisková zpráva*. [online]. [cit. 2015-12-25]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2>

sociálního příplatku, který měl zabezpečovat základní potřeby dětí. Též přiznávají, že zpřísnování pravidel pro získání dávek státní sociální podpory nejvíce postihlo nižší střední příjmové skupiny, které od roku 2008 na většinu dávek nárok nemají²⁸. Pro tuto skupinu rodin se středními příjmy, které již nedosáhnou na dávky, ale mají též nízkou životní úroveň, je zase výhodná **nepřímá podpora** státu prostřednictvím daňového systému. Systém odpočitatelných položek daně z příjmu fyzických osob sice nemohou využívat všechny skupiny, pouze plátcí daně, ale nesníží se tak jejich motivace k dosahování vlastních příjmů prací (Krebs a kol., 2010). Tato motivace je ještě podporována přesunem důrazu od daní přímých (důchodových) k daním nepřímým (odvozeným od spotřeby obyvatel)²⁹. Andreas Klocke upozorňuje, že pokud stát v oblasti rodinné politiky selhává, může jej zastoupit sousedská výpomoc, sponzoři či občanské akce³⁰.

3.3. Teorie občanského sektoru

Potůček definuje občanský sektor jako institucionální vyjádření života občanské společnosti, kdy se lidé dobrovolně sdružují a vytvářejí organizace, aby tak podpořili společné zájmy, hájily práva skupin či jednotlivců a podíleli se tak na zlepšování kvality života. Jedním z důvodů pro vznik organizací občanské společnosti je selhání tradiční formy uspokojování lidských potřeb, rodiny, a zároveň nedostatečná schopnost státu tyto potřeby substituovat. Občanský sektor pak plní funkci sociální, kdy poskytuje určité služby a zároveň uspokojuje

---

²⁸ HORÁKOVÁ, JAHODA, KOFROŇ, SIROVÁTKA, ŠIMÍKOVÁ. *Příjmová chudoba a materiální deprivace v České republice podle indikátorů EU - vývoj v důsledku krize, fiskální konsolidace a sociální reformy*. [online]. Praha: VÚPSV, v.v.i., 2013. [cit. 2015-12-17]. Dostupné z: <http://www.vupsv.cz/?p=news&id=251&site=default>

²⁹ HORÁKOVÁ, JAHODA, KOFROŇ, SIROVÁTKA, ŠIMÍKOVÁ. *Příjmová chudoba a materiální deprivace v České republice podle indikátorů EU - vývoj v důsledku krize, fiskální konsolidace a sociální reformy*. [online]. Praha: VÚPSV, v.v.i., 2013. [cit. 2015-12-17]. Dostupné z: <http://www.vupsv.cz/?p=news&id=251&site=default>

³⁰ KLOCKE, A. *Introductio to the special issue: Child poverty in Europe*. [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/33528/ssoar-zff-2009-2-klocke-Introduction_to_the_special_issue.pdf?sequence=1

potřebu občanů se sdružovat, a zároveň funkci politickou, v rámci níž představuje zájmy a potřeby občanů veřejněpolitickým činitelům a podílí se tak na tvorbě politického procesu.

Stát a organizace občanského sektoru tak mohou vzájemně kooperovat. Organizace občanského sektoru mají blíže k občanům, tudíž se o jejich potřebách a problémech dozví rychleji než stát, navíc nabízí pružnější a tvořivější řešení, stát je zase může podporovat finančně. V České republice však tato vzájemná spolupráce není tak rozvinutá jako v ostatních státech západní Evropy. Chybí legislativa, která by upravovala vztahy mezi státem a občanským sektorem, stále převládá skutečnost, že stát podporuje spíše státní neziskové organizace než ty nestátní, navíc zde panuje vzájemná nedůvěra. Organizace se na politiky dívají jako na byrokraty, kteří nehájí zájmy veřejnosti, ale státu. Političtí činitelé se zase na tyto organizace dívají jako na amatéry, kteří jim brání ve výkonu jejich práce (Potůček a kol., 2010).

3.4 Teorie genderové rovnosti

Pojem **gender** označuje rozdíly mezi ženami a muži, které nejsou vrozené, ale společensky konstruované. Nejedná se tedy o přirozený, neměnný stav, ale liší se v čase a v rámci i vně jednotlivých kultur. Rovnost žen a mužů je jednou ze základních hodnot demokratické společnosti³¹.

Rovnost žen a mužů obsahují zásadní dokumenty OSN i Evropské unie. Mezi ně patří zejména Úmluva OSN o odstranění všech forem diskriminace žen, Všeobecná deklarace lidských práv, Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství, Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Pekingská deklarace a Akční platforma³². I v Listině základních práv a svobod je uvedeno, že základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu mimo jiné také pohlaví³³.

---

³¹ ÚŘAD VLÁDY ČR. *Zpráva o rovnosti žen a mužů v roce 2010 v České republice*. [online]. Praha: Úřad vlády ČR, 2011 [cit. 2015-12-08]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/12200/5_zprava-o-rovnosti_priority_15-9-2011.pdf

³² ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY. *Vládní strategie pro rovnost žen a mužů v České republice na léta 2014 – 2020*. [online]. Praha: Úřad vlády ČR, 2014. [cit. 2015-12-08]. Dostupné z: http://www.esfcr.cz/file/9280_1_1/

³³ Listina základních práv a svobod

Česká republika se začala genderovou otázkou zabývat až v roce 1997, což souviselo s přístupovým procesem do Evropské unie. Do té doby považovala tuto oblast za bezpředmětnou, neboť měla za to, že se otázka feminismu vyřešila v rámci komunistické éry (ženy jako traktoristky či jeřábnice apod.) (Císař, Vráblíková, 2010). Amanda Sloat ovšem upozorňuje, že komunismus preferoval stejnost místo genderové rovnosti, což je třeba rozlišovat. Veřejnost však zaujímala k feminizmu spíše negativní postoj, většina jej považovala za neženský, zaměřený proti rodině a zejména proti mužům (Sloat, 2005). Hašková poukazuje na statistická data, že v České republice stále přežívá mužský patriarchální model (Hašková, 2011). Co se týče mezinárodních statistik, v roční zprávě o rovnosti žen a mužů Světového ekonomického fóra Global Gender Gap Index v roce 2013 klesla Česká republika ze 73. místa na 83. místo ze 136 sledovaných států. Kvůli tlaku Evropské unie Česká republika sice zasadila genderovou rovnost do legislativních dokumentů, ale stalo se tak pouze po formální stránce. Třeba na úrovni samosprávy neexistuje daná struktura, která by genderovou rovnost řešila. Záleží tedy na daném kraji či obci, zda ji vezmou do úvahy či nikoliv. Přitom pro její dosažení je nutné vytvořit institucionální, legislativní, ale i společenský rámec, který by naplňování této hodnoty zabezpečoval. K zajištění genderové rovnosti se používá **genderový mainstreaming**. Je to metoda založená na tom, že ve všech koncepčních, rozhodovacích a vyhodnocovacích procesech se jako jedno z hodnotících hledisek používá i hodnocení pozitivního nebo negativního dopadu daného procesu na muže a na ženy. Pokud nastane situace, že jedno z pohlaví bude negativně ovlivněno, musí se podniknout kroky k tomu, aby škodlivé účinky daného rozhodnutí byly odstraněny nebo alespoň minimalizovány. Genderová rovnost je tak přítomna ve všech politických rozhodnutích a zajištěna ve všech oblastech života, tudíž i v rodinné politice³⁴.

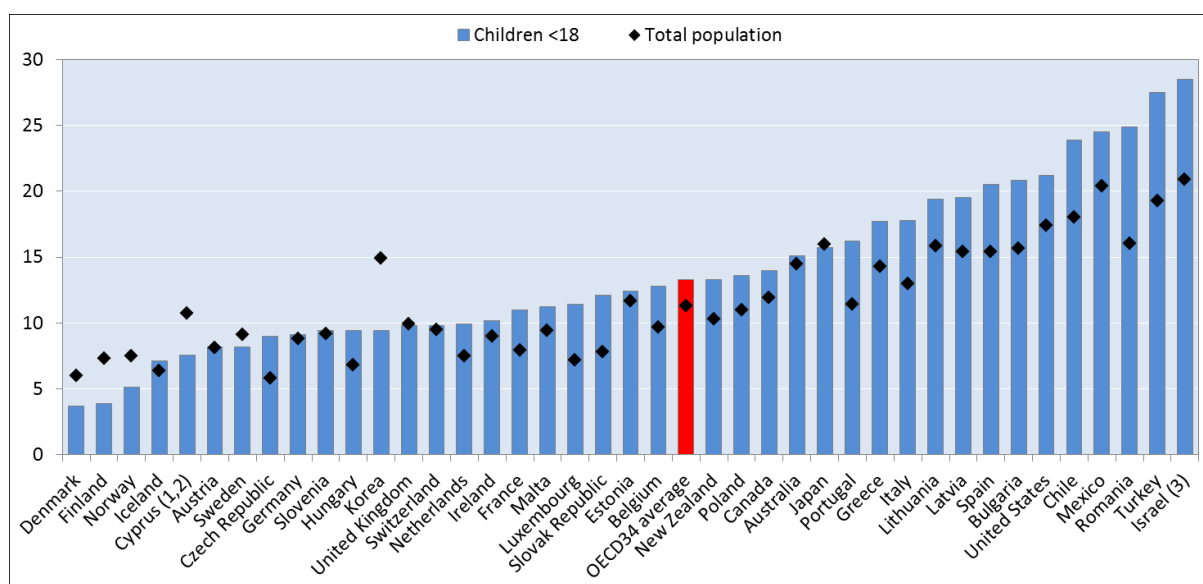
³⁴ Statistics Sweden. *Women and men in Sweden 2014 Facts and figures*. Örebro: Ateljén, 2014.

4 Dětská chudoba a sociální vyloučení

Hranice příjmové chudoby byla stanovena ve výši 60 % národního vyrovnaného mediánového příjmu na spotřební jednotku. Česká republika je sice země s docela nízkou mírou rizika chudoby, cca 10 %, avšak oproti tomu se zde vyskytuje poměrně vysoké riziko dětské chudoby ve srovnání s ostatní populací (míra rizika chudoby dětí do 10 let je skoro dvojnásobná)³⁵. Srovnání mezi jednotlivými zeměmi podává graf. č.1.

Graf č. 1: Míra chudoby dětí ve srovnání s celkovou populací v roce 2010

Zdroj: OECD

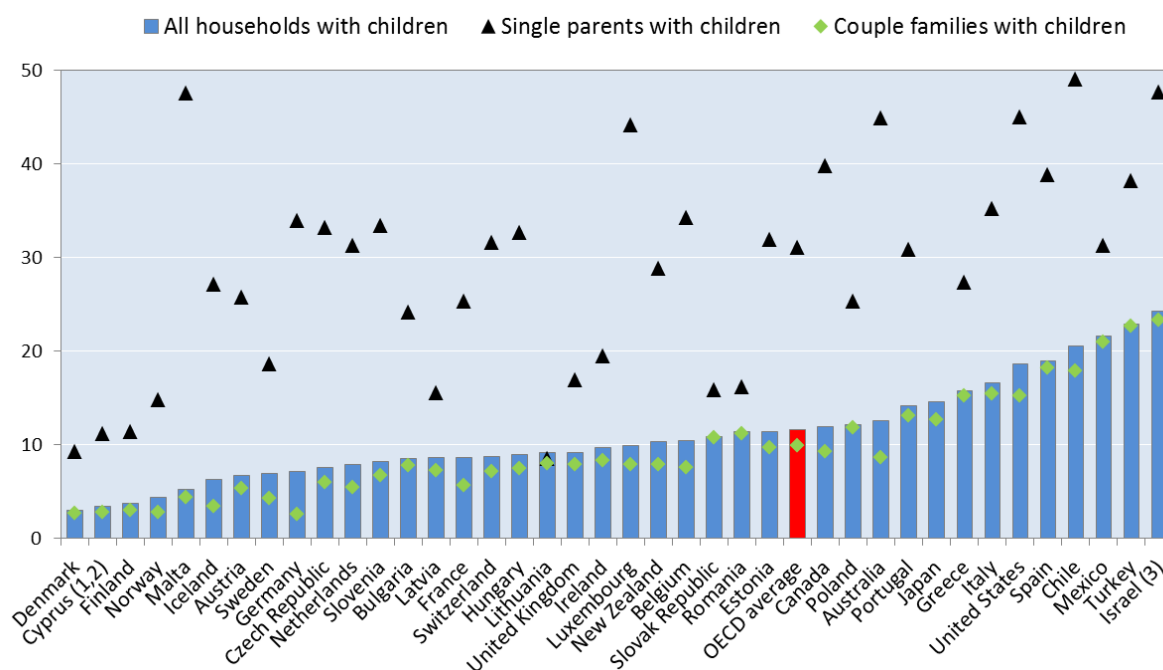
OECD zjišťovala míru chudoby dětí ve věku 0 – 17 let, kteří jsou závislí na příjmu dospělých členů domácností. Výzkum ukázal, že ve 34 zemí OECD bylo v roce 2010 označeno za chudých 13 % dětí. Přestože některé země OECD se zaměřily na boj proti dětské chudobě, za posledních 15 let míra chudoby vzrostla v průměru o 2 %. Například ve Švédsku, přestože vykazovala kladné výsledky, vzrostla o více než 4 %³⁶. Podle věku jsou nejvíce ohroženy rizikem chudoby děti od 7 do 10 let. Riziko chudoby se zvyšuje, pokud dítě žije

³⁵ HORA, KOFROŇ, SIROVÁTKA. *Příjmová chudoba a materiální deprivace v České republice s důrazem na situaci dětí podle výsledků šetření SILC*. [online]. Praha: VÚPSV, 2008. [cit. 2015-12-29]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/fulltext/vz_266.pdf

³⁶ OECD. *Child poverty*. [online]. [cit. 2015-12-08]. Dostupné z: http://www.oecd.org/els/soc/CO_2_2_Child_Poverty.pdf

v neúplné rodině, s vyšším počtem sourozenců, s rodiči, kteří mají nízkou úroveň vzdělání nebo jsou nezaměstnaní. V České republice míra ohrožení chudobou v neúplných domácnostech činí 43 až 50 %, v nezaměstnaných domácnostech 43 až 68 % a v domácnostech se třemi a více dětmi je to na úrovni 23 až 31 %³⁷. Míru chudoby mezi neúplnými a úplnými rodinami srovnává graf č. 2.

Graf č. 2: Míra chudoby podle typu domácnosti v roce 2010

Zdroj: OECD

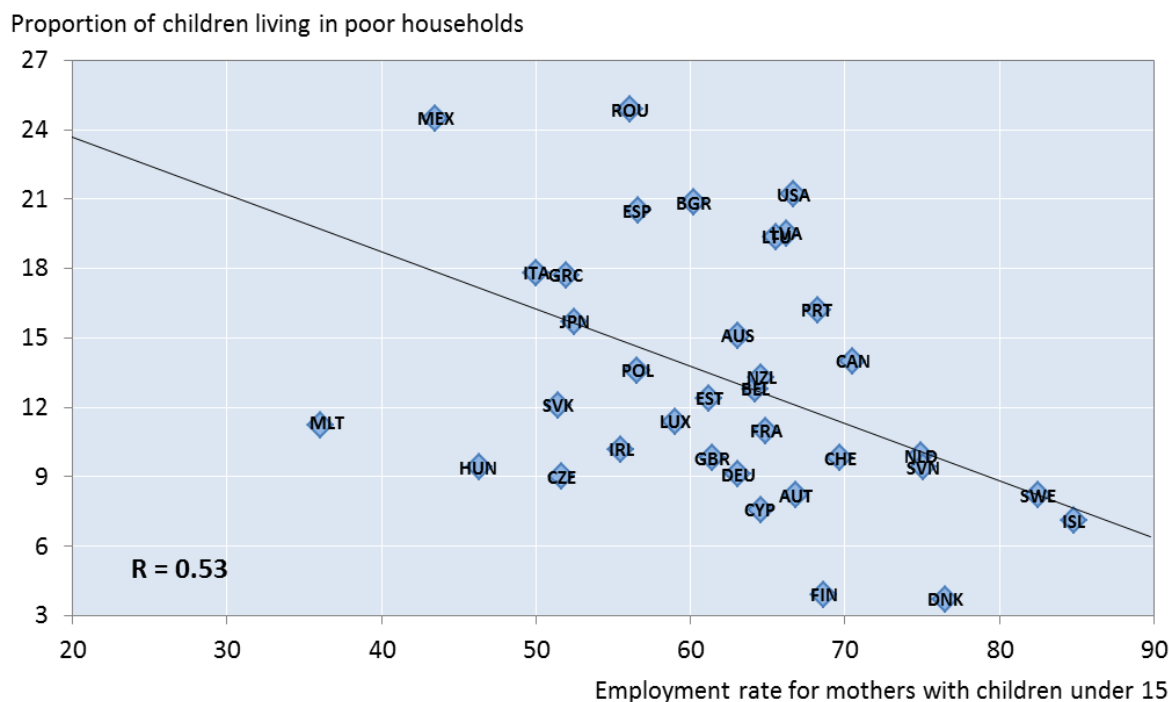
Pokud se jedná o neúplnou rodinu, ohrožení chudobou vzrůstá, pokud je v ní přítomna žena.

V roce 2011 se vyšplhala míra ohrožení chudobou těchto rodin tvořených ze single matek na 44,6 %, zatímco u mužů to bylo pouze 11,2 %. Ženy obecně tvoří více než polovinu osob

³⁷ HORA, KOFROŇ, SIROVÁTKA. *Příjmová chudoba a materiální deprivace v České republice s důrazem na situaci dětí podle výsledků šetření SILC*. [online]. Praha: VÚPSV, 2008. [cit. 2015-12-29]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/fulltext/vz_266.pdf

pod hranicí chudoby³⁸. Možnost ohrožení dětí single matek chudobou vzrůstá, pokud je single matka navíc nezaměstnaná, má nízké vzdělání a více dětí, na které je sama (Bradshaw, Chzhen, 2009). Výzkumy OECD též potvrzují, že míru chudoby ovlivňuje nejen typ domácností, ale i zaměstnanost rodičů. Děti zaměstnaných rodičů jsou méně ohroženy chudobou než děti rodičů, kteří jsou bez práce. Děti v single rodinách, kde je rodič bez práce, jsou ohroženy 3 x více chudobou než děti pracujících single rodičů. Jen pro zajímavost doplním data, která se týkají úplných rodin. Úplné rodiny, kde jsou oba rodiče nezaměstnaní, jsou tři krát více ohroženy dětskou chudobou než úplné rodiny, ve kterých jeden rodič pracuje a více než třináctkrát než ty rodiny, ve kterých pracují oba rodiče. Graf č. 3 dokazuje, že ohrožení dětí chudobou klesá s vyšší mírou zaměstnanosti jejich matek.

Graf č. 3: Dětská chudoba a zaměstnanost matek do 15 let věku dítěte, 2010

Zdroj: OECD

³⁸ HORA, KOFROŇ, SIROVÁTKA. *Příjmová chudoba a materiální deprivace v České republice s důrazem na situaci dětí podle výsledků šetření SILC*. [online]. Praha: VÚPSV, 2008. [cit. 2015-12-29]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/fulltext/vz_266.pdf

Horáková, Jahoda, Kofroň, Sirovátka a Šimíková považují též úroveň dosaženého vzdělání rodičů za rizikový faktor mající vliv na dětskou chudobu. Podle jejich výzkumu děti žijící v domácnostech se základním vzděláním jsou v šestkrát vyšším riziku chudoby a děti v domácnostech se středním vzděláním v třikrát vyšším riziku oproti dětem v domácnostech s vysokoškolským vzděláním³⁹.

Vedle rizika příjmové chudoby dětí je významným problémem i jejich **materiální deprivace**. V mezinárodním srovnání patří Česká republika do zemí, kde více než 40 % obyvatel vykazuje finanční problémy ve dvou a více sledovaných oblastech materiální deprivace. Horáková, Jahoda, Kofroň, Sirovátka a Šimíková vysvětlují, že v České republice je hranice chudoby stanovená dle příjmu pod průměrem zemí Evropské unie, až na 18. místě a jen něco málo přes polovinu hodnoty v Rakousku, což má za následek vyšší míru materiální deprivace než vykazuje příjmová chudoba. Záleží totiž na tom, jaký reálný životní standard si může rodina s nízkými příjmy dovolit. Opět míru ohrožení materiální deprivací zvyšuje nezaměstnanost (22,3 %) a neúplné rodiny s dětmi (18,9 %)⁴⁰.

OECD materiální deprivaci domácností s dětmi měří dvěma způsoby, a to majetkem a vybavením domácnosti a vzdělávacími potřebami. U materiální deprivace měřené pomocí majetku a vybavení domácnosti se sleduje přítomnost čtyř základních položek – pračky, barevného televizoru, telefonu, auta a dále, zda domácnost disponuje finančními prostředky na dostatečné vytápění bytu, placení účtů a nájmu, dovolit si maso, drůbež nebo ryby alespoň každý druhý den a platit obvyklé nutné výdaje. Při měření materiální deprivace pomocí vzdělávacích potřeb si všímáme, zda dítě vlastní sedm následujících položek: psací stůl, tiché místo ke studiu, počítač, vzdělávací software, internetové připojení, slovník a školní učebnice. Podle výzkumu ve 23 zemích OECD okolo 39 % dětí má přístup ke všem položkám týkajících se vybavení a majetku domácností a žádné dítě nebylo deprivováno ve všech

---

³⁹ HORÁKOVÁ, JAHODA, KOFROŇ, SIROVÁTKA, ŠIMÍKOVÁ. *Příjmová chudoba a materiální deprivace v České republice podle indikátorů EU - vývoj v důsledku krize, fiskální konsolidace a sociální reformy*. [online]. Praha: VÚPSV, v.v.i., 2013. [cit. 2015-12-17]. Dostupné z: <http://www.vupsv.cz/?p=news&id=251&site=default>

⁴⁰ HORA, KOFROŇ, SIROVÁTKA. *Příjmová chudoba a materiální deprivace v České republice s důrazem na situaci dětí podle výsledků šetření SILC*. [online]. Praha: VÚPSV, 2008. [cit. 2015-12-29]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/fulltext/vz_266.pdf

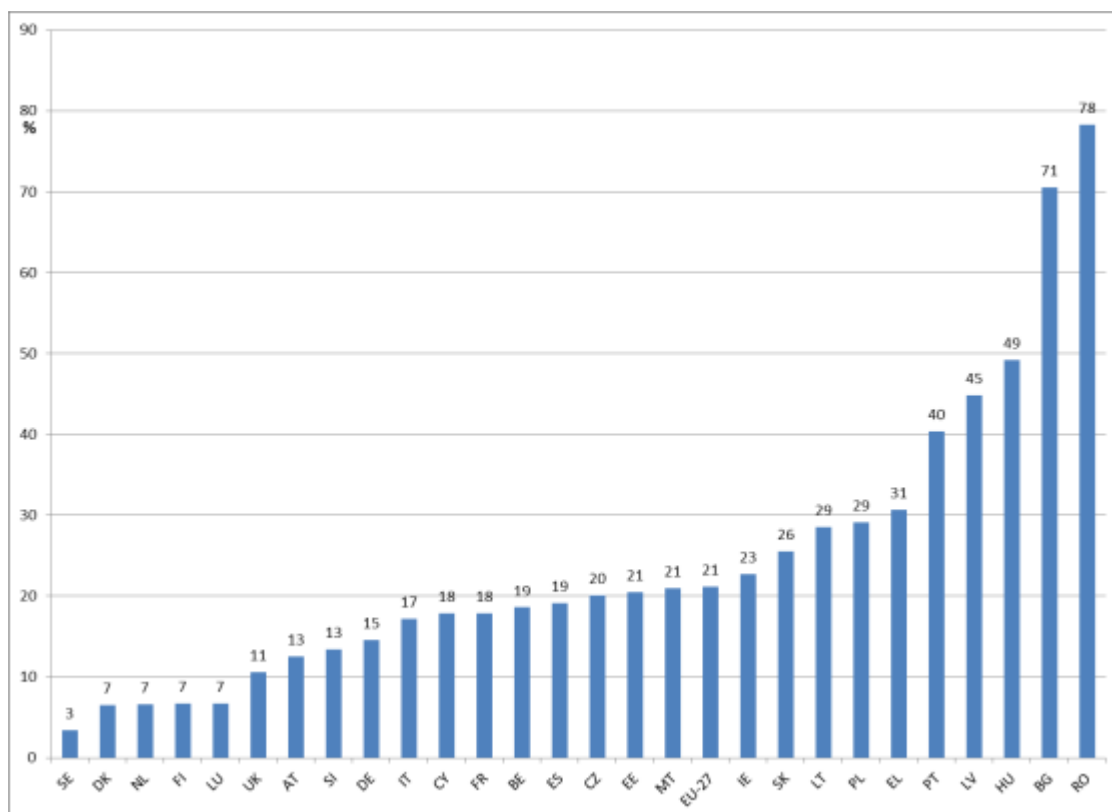
položkách a zřídka kdy ve více než šesti. V České republice nebylo vůbec deprivováno 24,4 % dětí, zatímco ve Švédsku tento počet činil 78,4 %. Co se týče vzdělávacích potřeb, v průměru 45 % dětí mělo přístup ke všem požadovaným položkám. V České republice mělo přístup ke všem položkám potřebných ke vzdělávání 47,2 % dětí, ve Švédsku to bylo 48,4 % dětí. Při tomto měření může ovšem nastat situace, kdy se v určité zemi vzhledem k rozdílným kulturním normám či školnímu systému daná položka nepovažuje pro dítě za nezbytnou, a její nedostatek tudíž nemusí dítěti způsobovat deprivaci.

Horáková, Jahoda, Kofroň, Sirovátka a Šimíková poukazují na nový indikátor měření materiální deprivace pro děti ve věku 1 až 15 let, který spočívá ve 13 položkách deprivace dětí přímo a v pěti položkách deprivace v oblasti bydlení. Patří sem vynucený nedostatek následujících položek: nové oblečení, dva páry bot ročně, čerstvé ovoce a zelenina, maso, drůbež a ryby denně, vhodné knihy, vybavení pro volný čas mimo dům, hry na doma, místo pro přípravu domácích úkolů, volnočasové aktivity, oslavy s přáteli či příbuznými, možnost pozvat si přátele, zájezdy a pobyty se školou, dovolená/prázdniny. Mezi položky deprivace domácnosti, ve které se dítě nachází, patří nemožnost obnovy zastaralý nábytek, mít počítač a internet, splácet dluhy, dostatečně vytápět byt a vlastnit auto. Graf č. 4 udává rozložení míry materiální deprivace měřené pomocí výše charakterizovaných položek s prahem deprivace ve 3 položkách z 18. Česká republika se se svými 20 % dětské materiální deprivace pohybuje kolem průměru zemí Evropské unie, který činí 21 %, a vede si nejlépe z postkomunistických zemí, Bulharsko a Rumunsko vykazuje vysokou míru dětské materiální deprivace nad 70 %, naopak Švédsko pouze 3 - 7 %⁴¹. Jen pro doplnění údajů, 42 % osob si nemůže dovolit zaplatit neočekávaný výdaj ve výši 9 100 Kč, 42,3 % osob si nemůže dovolit týdenní dovolenou mimo domov a 40 % rodin si nemůže dovolit splatit mimořádný výdaj. Podle výzkumů z roku 2011 nejméně dosažitelným předmětem je osobní auto, které si nemohlo dovolit to 36 % neúplných domácností.

---

⁴¹ HORÁKOVÁ, JAHODA, KOFROŇ, SIROVÁTKA, ŠIMÍKOVÁ. *Příjmová chudoba a materiální deprivace v České republice podle indikátorů EU - vývoj v důsledku krize, fiskální konsolidace a sociální reformy*. [online]. Praha: VÚPSV, v.v.i., 2013. [cit. 2015-12-17]. Dostupné z: <http://www.vupsv.cz/?p=news&id=251&site=default>

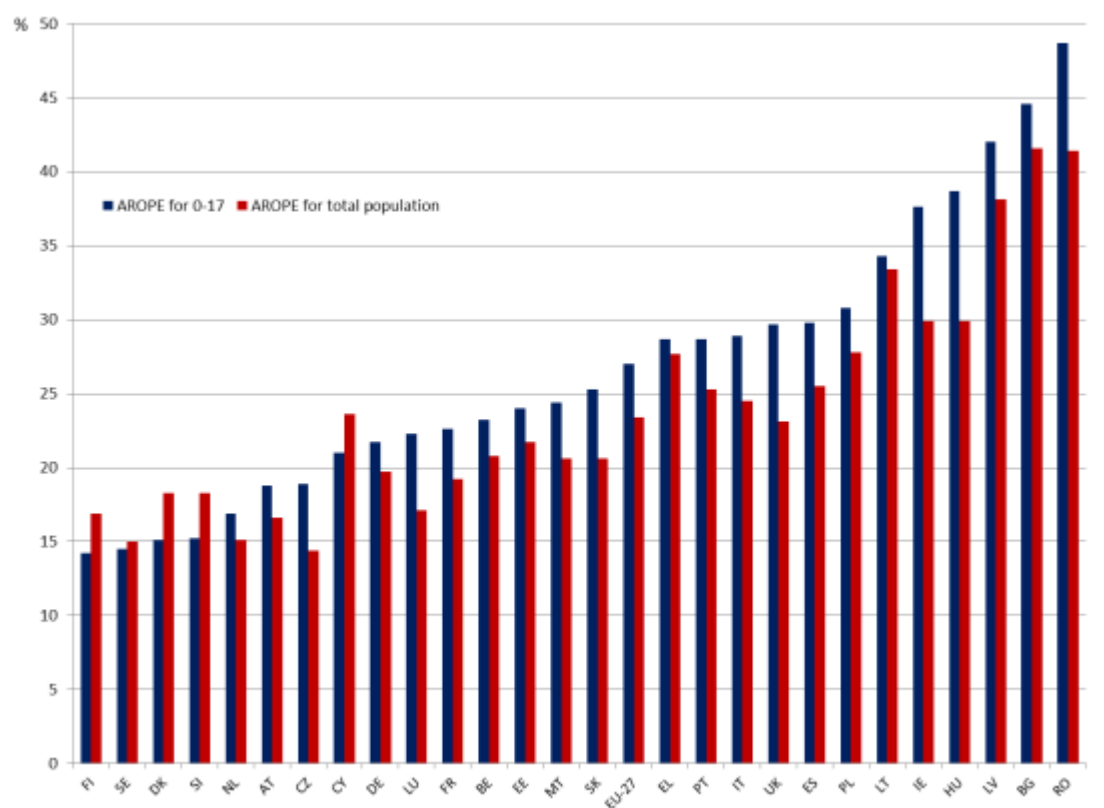
Graf č. 4: Podíl materiálně deprivovaných dětí v EU v roce 2010

Zdroj: OECD

S chudobou a materiální deprivací se pojí též sociální vyloučení. Pouze ve čtyřech zemích Evropské unie jsou děti v menším riziku sociálního vyloučení než populace jako celek. Patří sem Dánsko, Slovinsko, Finsko a Kypr. Ve Švédsku jsou obě míry skoro identické, zato v České republice je riziko sociálního vyloučení dětí na úrovni skoro 19 % oproti populaci jako celku, která činí 14 % viz graf č. 5. Oproti tomu riziko chudoby v zaměstnaných domácnostech bylo 4 % a v domácnostech důchodců 6,7 %.

Graf č. 5: Riziko sociálního vyloučení podle SILC 2010 (děti a populace jako celek)

Zdroj: EU

Řada výzkumů prokázala, že děti těžce nesou odříkání spojené s ekonomickými obtížemi v rodině. Na psychiku dítěte má kromě jeho biologického vývoje vliv i prostředí, ve kterém se nachází. Sociální zdroje jsou důležitým prostředníkem mezi chudobou v rodině a budoucností dítěte⁴². Dětem vyrůstajícím v chudobě hrozí do budoucna větší ohrožení sociálním vyloučením a zdravotními problémy⁴³. Podle Koukolíka vykazují vyšší četnost úzkostných stavů, deprese, poruch pozornosti a chování, vyšší míru agresivity a impulzivního chování. Podle studií chudoba v dětství poškozuje neuronální sítě, které jsou základem pro vývoj řeči a

⁴² KLOCKE, A. *Introductio to the special issue: Child poverty in Europe*. [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/33528/ssoar-zff-2009-2-klocke-Introduction_to_the_special_issue.pdf?sequence=1

⁴³ EUROPEAN COMMISSION. *Investing in children*. [online]. [cit. 2015-12-13]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1060&langId=en>

jazyka, čtení, psaní a počítání. Mohou se objevit potíže s rozhodováním, se zpracováním citových a sociálních informací a sociální adaptací. Výskyt výše zmíněných poruch závisí na délce, po kterou děti a dospívající v daném prostředí žijí (Koukolík, 2014). Proto je třeba eliminovat jejich chudobu co nejdříve, a to nejen poskytováním sociálních dávek, ale i jejich včasným začleňováním do zařízení péče o děti pod tři roky, umožnit kvalitní vzdělávání, přístup ke zdravotní péči, adekvátnímu bydlení a sociálním službám, poskytnout další mimoškolní aktivity⁴⁴. Včasná podpora těchto dětí je též důležitá, aby se zamezil mezigenerační přenos chudoby, a aby byli schopni plně využívat svůj potenciál⁴⁵. Mareš upozorňuje, že nízké příjmy sebou nesou nerovnost ve vzdělávání. Vzdělávání chápe jako prostředek zrovnoprávnění a vidí v něm klíčovou roli při eliminaci chudoby. Ztížený přístup dětí z nižších tříd na elitní soukromé školy je odřezává od kvalitnějšího vzdělávání, ale též od možnosti získat sociální kapitál. Sociální kapitál je omezen nejen tím, že chudé rodiny nemohou posílat své děti na kvalitní a tedy i drahé školy, ale též jim nejsou schopni poskytnout poznatkové zázemí a kulturní kapitál jako jsou návštěvy řady kulturních akcí, cestování, účast na volnočasových aktivitách, kde by dítě mohlo rozvíjet svůj talent. To má později vliv na školní výsledky a na budoucí uplatnění jedince na trhu práce (Mareš, 1999). Sociální politiky tedy začaly inklinovat k investicím do jedinců, k posílení jejich schopností a dovedností, aby tak podpořily jejich budoucí zaměstnatelnost. Thomas Olk a Maksim Hübenenthal však uvádějí příklad Německa, které přijalo politiku sociálních investic a zaměřilo se na zvyšování lidského kapitálu jak matek, tak jejich dětí. Dříve potíralo materiální deprivaci dětí sociálními transfery, nyní se stal klíčový koncept sociálních investic do lidského kapitálu. Cíl sociální politiky se tak posunul od zajištění sociální rovnosti prostřednictvím redistribuce zdrojů na sociální inkluzi z důrazem na zvyšování vzdělání a znalostí, aby se budoucí generace uplatnila na trhu práce. Thomas Olk a Maksim Hübenenthal však varují, že Německo příliš podcenilo redistribuci bohatství a poukazují též na důležitost finančních transferů, neboť podle jejich studie děti z chudých rodin nezískají vysokou

---

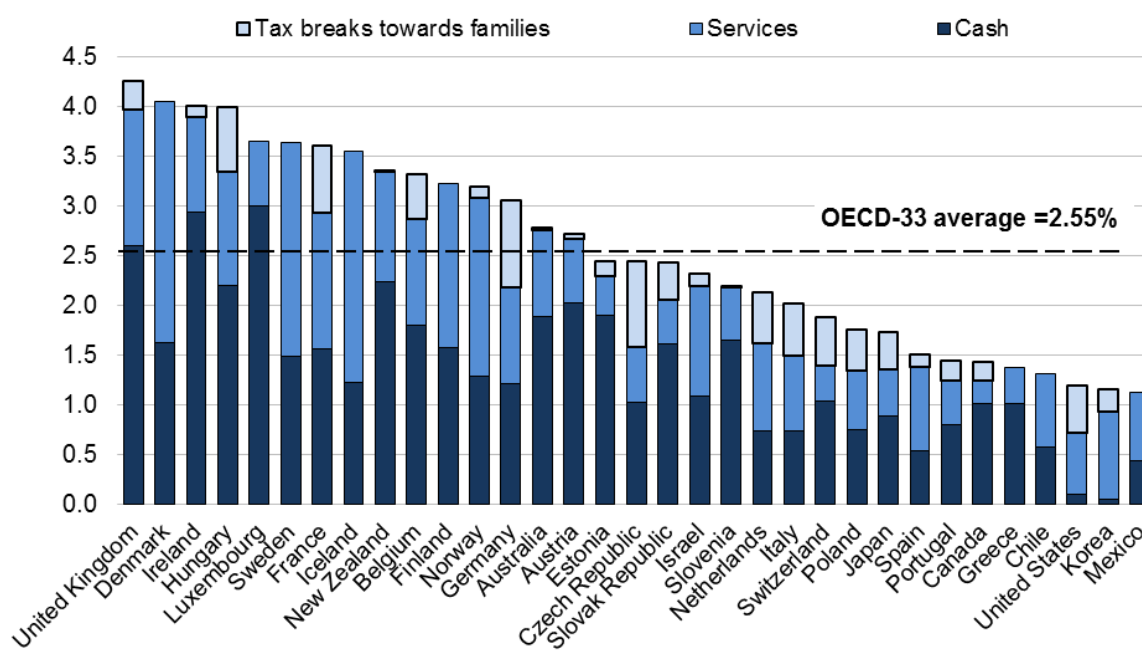
⁴⁴ EUROPEAN COMMISSION. *Investing in children*. [online]. [cit. 2015-12-13]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1060&langId=en>

⁴⁵ EUROPEAN COMMISSION. *Social investment*. [online]. [cit. 2015-12-13]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1060&langId=en>

kvalitou vzdělání tolik jako děti z rodin zámožnějších. Proto je třeba nastolit rovnováhu v kombinaci finančních transferů a sociálních služeb (Thomas Olk a Maksim Hübenenthal, 2009). Státy OECD vynaloží na rodinnou politiku v průměru 2,55 % svého hrubého domácího produktu. Tato podpora může být buď finanční, v podobě služeb či prostřednictvím daňového systému (úlevy, slevy apod.). Přehled veřejných výdajů na podporu rodin jednotlivých států OECD ukazuje graf. č. 6.

Graf č. 6: Veřejné výdaje na rodinnou politiku v roce 2011 (v procentech GDP)

Zdroj: OECD

Zatímco ve Švédsku převládají výdaje na služby určené rodinám s dětmi a daňové výhody zde nejsou zastoupeny, Česká republika se mimo finanční transfery vyznačuje vysokým podílem zdanitelných výhod. Ty ocení především zaměstnaní členové početných rodiny (čím více členů, tím větší sleva na dani), nezaměstnaní jedinci z daňových výhod neprofitují⁴⁶. Co se týče finančních transferů, ty jsou v České republice považovány za nedostatečné, neboť díky zpřísnování podmínek na ně mají nárok pouze ty nejpotřebnější skupiny obyvatel. Přestože se v České republice efektivnost sociálních dávek na eliminaci chudoby pohybuje

⁴⁶ OECD: *Public spending on family benefits*. [online]. [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: http://www.oecd.org/els/soc/PF1_1_Public_spending_on_family_benefits_Oct2013.pdf

kolem 75 % , u dětí do 17 let je to pouze 47 %. Podle Horákové, Jahody, Kofroně, Sirovátky a Šimíkové se nižší efektivnost dávek vyskytuje zejména u rodin neúplných, rodin se třemi a více dětmi a domácnostech nezaměstnaných. Má na to vliv i snižování relativní úrovně životního minima, na jehož násobky jsou některé rodinné dávky vázány. Též značnou zátěž pocítují mnohé domácnosti v nákladech na bydlení, zejména v případě nájmu. Dochází potom k přechodu sociálně slabých jednotlivců i rodin ze systému státní sociální podpory do systému sociální pomoci (hmotná nouze, doplatek na bydlení)⁴⁷. Bradshaw a Chzhen upozorňují, že přítomnost dětské chudoby svědčí o nedostatečné rodinné politice daného státu. Pomoc státu nespočívá pouze ve finančních transferech a službách, ale též ve spolupráci s politikou zaměstnanosti v umožnění, v našem případě single matkám, přístupu na trh práce (Bradshaw, Chzhen, 2009).

V této kapitole jsem dle výše uvedených statistik zjistila, že děti patří mezi skupiny nejvíce ohrožené chudobou. S chudobou se pojí materiální deprivace a sociální vyloučení, jež mají negativní dopad na zdraví dětí i jejich budoucnost. Chudobě dětí a jejich sociálnímu vyloučení se snaží zabránit jak sociální politiky jednotlivých států, tak řada mezinárodních a evropských organizací. Dětskou chudobu mohou eliminovat poskytnutím sociálních dávek, služeb a daňových úlev, ale též tím, že single matkám umožní přístup na trh práce.

---

⁴⁷ HORÁKOVÁ, JAHODA, KOFROŇ, SIROVÁTKA, ŠIMÍKOVÁ. *Příjmová chudoba a materiální deprivace v České republice podle indikátorů EU - vývoj v důsledku krize, fiskální konsolidace a sociální reformy*. [online]. Praha: VÚPSV, v.v.i., 2013. [cit. 2015-12-17]. Dostupné z: <http://www.vupsv.cz/?p=news&id=251&site=default>

5 Single matky na trhu práce

Výše jsem poukázala na skutečnost, že chudobou jsou nejvíce ohroženy neúplné domácnosti tvořené z ženy a jejích dětí. A pokud je single matka navíc nezaměstnaná, toto ohrožení se násobí. Mareš vidí řešení v začlenění těchto žen na trh práce (Mareš, 1999). Bohužel začlenění single matek na trh práce je omezeno nedostatkem služeb a zařízení péče pro děti, genderovou nerovností a nedostatkem pracovních míst celkově, natož těch s flexibilní pracovní dobou. Single matky jsou více ohroženy chudobou v těch zemích, pro které je typická vysoká nezaměstnanost, nízké dávky státní sociální podpory, nedostatek předškolních zařízení pro děti či vysoké poplatky za ně, dlouhodobá a málo ohodnocená rodičovská dovolená⁴⁸. Tento fakt dokládá Švédsko, jak jsme mohli vidět z grafů uvedených výše, je to země s nízkou mírou dětské chudoby i materiální deprivací. Siv Gustafsson charakterizuje tzv. „švédský model“ plnou zaměstnaností, aktivní zaměstnaneckou politikou, rozsáhlým veřejným sektorem a univerzálním rozdělováním příjmů. Tento systém není bez problémů, vykazuje například nízký hospodářský růst a vysokou inflaci, ale tím, že podporuje plnou zaměstnanost jak pro muže, tak pro ženy, eliminuje chudobu. Švédská politika staví na tvrzení, že každá vdaná žena je potencionální rozvedená single matka, tudíž klíčovou roli hraje začlenění žen na trh práce. Tím, že ženy mohou pracovat a získat poměrně dobře ohodnocené zaměstnání bez ohledu na to, zda mají či nemají děti a zda jsou nebo nejsou vdané, se snižuje jejich ohrožení chudobou (Sainsbury, 1994).

Švédští rodiče též patří k nejúspěšnějším v harmonizaci osobního a pracovního života. Ženy a těhotné vykazují nejvyšší míru zaměstnanosti v Evropské unii. Štědré sociální příspěvky pro rodiny s dětmi, pružná pracovní doba pro rodiče malých dětí a cenově dostupná a vysoce kvalitní péče pro děti patří mezi hlavní faktory úspěchu. Cílem rodinné politiky je zlepšovat životní podmínky všech rodin s dětmi, tudíž i rodin single matek⁴⁹.

Harmonizací pracovního a osobního života chápeme jako možnost zaměstnance skloubit svůj pracovní život s osobním, který se týká buď péče o děti a rodinu či dalších

---

⁴⁸ EUROPEAN COMMISSION. *Single parents and employment in Europe. Rand Europe, 2014.* [online]. [cit. 2015-12-04]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/140502_gender_equality_workforce_ssr3_en.pdf

⁴⁹ EUROPEAN UNION. Sweden: *Successful reconciliation of work and family life* [online]. [cit. 2015-12-04]. Dostupné z: http://europa.eu/epic/countries/sweden/index_en.htm

volnočasových aktivit konaných mimo pracovní dobu⁵⁰. Nutnou podmínkou pro toto sladění pracovního a osobního života je genderová rovnost. Ta je ve Švédsku prostoupena ve všech oblastech života a politických rozhodnutích. Například zaměstnanost žen činila v roce 2012 71,8 % a velmi se blížila k zaměstnanosti mužů, jež se pohybovala na 75,6 %⁵¹. Zatímco v České republice zaměstnanost mužů činila 75 %, u žen její míra byla pouhých 58 %⁵². Zatímco zaměstnanost mužů je nadprůměrem Evropské unie, zaměstnanost žen se pohybuje pod průměrem. Velké rozdíly v míře zaměstnanosti mezi muži a ženami jsou zvláště patrné ve věkové skupině 30 – 45 let, tedy v době, kdy se ženy po rodičovské dovolené vrací do zaměstnání (až 60 % žen je nezaměstnaných)⁵³. Cílem politiky zaměstnanosti České republiky je dosažení míry zaměstnanosti žen ve věku 20 – 64 let ve výši 65 %, což by se mělo pozitivně promítnout do oblasti sladění rodinného a pracovního života⁵⁴. V celé Evropské unii navíc vydělávají ženy v průměru o 17,8 % méně než muži. Dle údajů Eurostatu však v České republice vydělávají ženy dokonce o 26 % méně než muži, což řadí Českou republiku na druhé místo s největším rozdílem v odměňování žen a mužů, hned za Estonsko. Rozdíl v odměňování dopadá též na celoživotní výdělků a výši penzí žen a zvyšuje riziko chudoby žen v pozdějším

---

⁵⁰ ÚŘAD VLÁDY ČR. *Zpráva o rovnosti žen a mužů v roce 2010 v České republice*. [online]. Praha: Úřad vlády ČR, 2011 [cit. 2015-12-08]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/12200/5_zprava-o-rovnosti_priority_15-9-2011.pdf

⁵¹ EUROPEAN UNION. Sweden: *Successful reconciliation of work and family life* [online]. [cit. 2015-12-04]. Dostupné z: http://europa.eu/epic/countries/sweden/index_en.htm

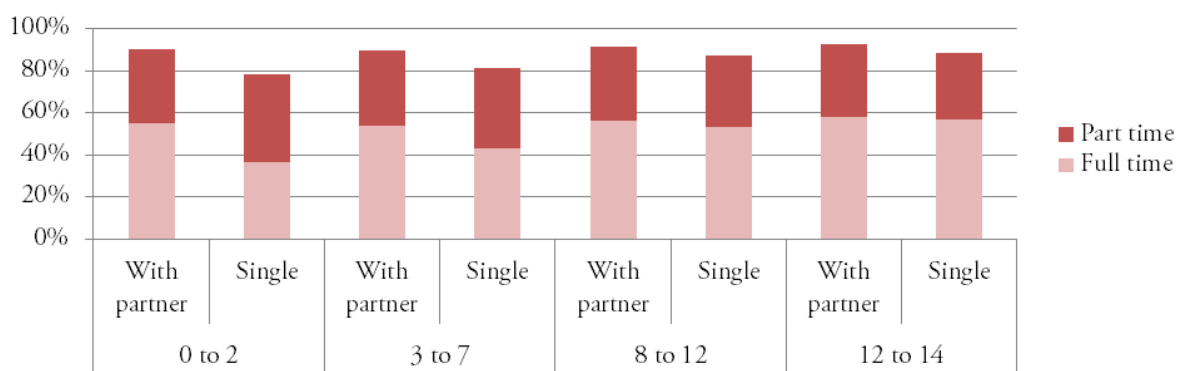
⁵² ESF. *Strategická evaluace ESF s důrazem na OP LZZ. ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA březen 2012*. [online]. [cit. 2015-12-27]. Dostupný z: http://www.esfcr.cz/file/8293_1_1

⁵³ ESF. *Strategická evaluace ESF s důrazem na OP LZZ. ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA březen 2012*. [online]. [cit. 2015-12-27]. [online]. [cit. 2015-12-27]. Dostupný z: http://www.esfcr.cz/file/8293_1_1

⁵⁴ ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY. *Evropská sociální charta. Třináctá zpráva o plnění Evropské sociální charty*. [online]. [cit. 2015-12-27]. Dostupný z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/22738/13._zprava_o_plneni_ESCh.pdf

věku⁵⁵. Česká republika též vykazuje vysoké rozdíly v zaměstnanosti mezi ženami bez dětí a ženami s dětmi. Rozdíl mezi nimi činí 41 %, zatímco průměr Evropské unie je cca 12 %⁵⁶. Dá se říci, že ženy pečující o nezletilé děti jsou jednou z nejvíce ohroženou skupinou na trhu práce (časté nemoci, nemožnost práce přesčas a pracovních cest apod.)⁵⁷. A co teprve single matky, které oproti ženám z úplných rodin nemají hlídání, neboť jsou na dítě samy. Zaměstnanost evropských matek z úplných rodin a single matek podle věku dítěte porovnává graf č. 7 (Ruggeri a Bird, 2014).

Graf č. 7: Zaměstnanost matek podle věku nejmladšího dítěte

Zdroj: Ruggeri a Bird

Na nezaměstnanost matek má vliv i nedostatečná kapacita předškolních zařízení pro děti.

⁵⁵ ÚŘAD VLÁDY ČR. *Zpráva o rovnosti žen a mužů v roce 2010 v České republice*. [online]. Praha: Úřad vlády ČR, 2011 [cit. 2015-12-08]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/12200/5_zprava-o-rovnosti_priority_15-9-2011.pdf

⁵⁶ ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY. *Vládní strategie pro rovnost žen a mužů v České republice na léta 2014 – 2020*. [online]. Praha: Úřad vlády ČR, 2014. [cit. 2015-12-08]. Dostupné z: http://www.esfcr.cz/file/9280_1_1/

⁵⁷ ESF. *Strategická evaluace ESF s důrazem na OP LZZ. ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA březen 2012*. [online]. [cit. 2015-12-27]. Dostupný z: http://www.esfcr.cz/file/8293_1_1

Pouze 3 % dětí využívá formální denní péče v zařízeních pro děti, v čemž zdaleka nedosahujeme průměr EU, který činí 28 %. Jesle pro děti jsou zde jenom zřídka a zejména privátní, tudíž pro single matky z finančních důvodů nedostupné. Ženy zůstávají na rodičovské dovolené do čtyř let věku dítěte, přitom podle průzkumu Evropské komise by více než 13 % z nich se vrátilo do zaměstnání dříve, kdyby to bylo možné⁵⁸.

Evropská unie ponechává rodinnou politiku v kompetenci jednotlivých zemích, v této oblasti působí pouze nondirektivě. Podle teorie Evropeizace se však očekávalo, že i přesto členské země jí budou ovlivněny. V případě rodinné politiky se toto očekávání nenaplnilo. Tyto země se rozhodly barcelonské ujednání ignorovat, neboť požadovalo, aby jedna třetina dětí mladší tří let navštěvovala zařízení péče pro děti, což Česká republika odmítla, neboť po revoluci v roce 1989 šla opačným směrem, kdy následovalo radikální snižování počtu jeslí. Jediný přímý vliv měla EU v tom, že se zákony staly genderově neutrální. Například rozšířená mateřská dovolená se přejmenovala na rodičovskou dovolenou a mohli ji tak využívat i muži. V praxi se to však moc neděje, zejména z důvodu nízkého ohodnocení rodičovské dovolené (Saxonberg, 2015).

Jesle byly odmítnuty jako komunistický přežitek s tím, že pro rozvoj dítěte bude nejlepší, pokud zůstane do tří let v péči matky. Důsledkem toho je, že se matky kvůli dlouhým přestávkám v práci staly jednou z nejvíce ohrožených skupin dlouhodobou nezaměstnaností (Dudová, Hašková, 2010).

Evropská unie však měla na rodinnou politiku vliv nepřímý. Na žádost Evropské unie přístupové země nastolily komisi pro monitorování genderové rovnosti (aby zajistila rovnost mezi muži a ženami v zákonech) a tím otevřely prostor pro feministickou diskuzi. Jelikož zde byl požadavek genderové rovnosti ze strany Evropské unie, tím i masmédiá nastolila k otázce feminismu pozitivnější postoj a ovlivnila tak názor veřejnosti, která začala usilovat o změny v rodinné politice. Následkem bylo zvolení ministryně práce a sociálních věcí Michaely Marksové-Tominové, která by jinak jako feministka zvolena nebyla (Saxonberg, 2015).

---

⁵⁸ COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. *Country Report Czech Republic 2015*. [online]. [cit. 2015-12-29]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2015/cr2015_czech_en.pdf

5.1 Dětská skupina

Podle ministryně práce a sociálních věcí M. Marksové-Tominové rodičům pomůže sladit jejich pracovní a rodinný život dětská skupina, která je alternativní službou péče o předškolní děti již od jednoho roku a zároveň nabízí flexibilitu a kvalitu na nekomerční bázi. Dne 29. 11. 2014 nabyl účinnosti zákon č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů. Tento zákon upravuje podmínky, za nichž je poskytována služba péče o dítě v dětské skupině a podmínky pro získání oprávnění k poskytování služby péče o dítě v dětské skupině. Dětské skupiny by měly umožnit flexibilně reagovat na poptávku po službách péče o děti v dané lokalitě⁵⁹.

MPSV k říjnu roku 2015 eviduje 47 zaregistrovaných dětských skupin, dalších 13 žádostí o registraci jsou v procesu zpracování. Od října vyhlášení výzev z Evropského sociálního fondu na zřízení a provoz dětských skupin (118 mil. Kč pro žadatele z Prahy a 882 mil. Kč pro ostatní kraje)⁶⁰.

O dětské skupině jsem nikdy dříve neslyšela, přestože MPSV od října vede kampaň na její podporu. Dětská skupina je určena pro děti od jednoho roku do zahájení povinné školní docházky. Věkové rozpětí si poskytovatel určuje sám podle zájmu rodičů a svých možností. Zaměstnavatel zřizující dětskou skupinu pro děti svých zaměstnanců, územní samosprávný celek, nestátní nezisková organizace, vysoká škola nebo církev. V dětské skupině může být v jeden okamžik maximálně 24 dětí, ale je možné místa sdílet (například jedno dítě chodí dopoledne a druhé odpoledne) či zřídit i několik dětských skupin. Rodiče mohou uplatnit slevu na dani za každé dítě, které navštěvuje dětskou skupinu ve výši maximálně minimální mzdy za rok. Také náklady na provoz dětské skupiny jsou pro zaměstnavatele, který poskytuje dětskou skupinu pro děti svých zaměstnanců, také daňově uznatelné⁶¹.

Zatímco v hlavním městě Praha je k prosinci roku 2015 evidováno 21 dětských skupin, v Olomouckém kraji pouze dvě, a to v Přerově, v Šumperku a okolí není žádná dětská skupina. Poskytovatelem obou skupin v Přerově je příspěvková organizace Sociální služby města Přerova. Podle mého názoru tato služba není vhodná pro single matky. Její otevírací doba od 6:00 do 16:00 hod je poměrně krátká na to, aby matky zvládly práci na plný úvazek a zároveň zaplatit tuto službu. Cena činí 87,- Kč/den pro rodiče, jejichž čistý průměrný příjem

---

⁵⁹MPSV. *Dětské skupiny*. [online]. [cit. 2015-12-25]. Dotupné z: <http://www.dsmpsv.cz/>

⁶⁰MPSV. *Tisková zpráva*. [online]. [cit. 2015-12-25]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2>

⁶¹ MPSV. *Dětské skupiny*. [online]. [cit. 2015-12-25]. Dotupné z: <http://www.dsmpsv.cz/>

nedosahuje do 25 000,- Kč plus úhrada za stravu 35,- Kč na den⁶². Dle výše zmiňovaných studií by tuto částku single matka s nízkými příjmy nebyla schopna uhradit a plných úvazků, které končí před 16 hodin odpolední, aby single matka stihla dítě ze zařízení vyzvednout, není mnoho. Podle mého názoru se flexibilita ani cenová výhodnost dle tvrzení MPSV konkrétně v této dětské skupině moc neprojevuje. Navíc sám poskytovatel tuto službu označuje jako Městské jesle namísto dětské skupiny. Podle zprávy EU týkající se České republiky tento zákon sice zvýšil počet zařízení pečujících o děti, ale též se objevily negativní dopady, se kterými se potýkají některá zařízení, ale celkové zhodnocení tohoto zákona bude možné až za určitou dobu jeho fungování. Vláda slíbila též zvýšit počet veřejných školek, na což dostane podporu až 12 bilionů korun za období 2015-23 z Evropských fondů.

Stále zde chybí strategie na podporu předškolních zařízení pro nejmladší děti, aby se matky mohly vrátit do práce. Na to reagovalo MPSV návrhem zřízení tzv. mikrojeslí, jehož pilotní projekt financovaný z Evropského sociálního fondu (vyčleněno 50 mil. Kč) je naplánován již od začátku roku 2016. Proběhne ve třech regionech ČR s nejvyšší poptávkou po zařízeních předškolní péče, čímž je Praha, Střední Čechy a Jihomoravský kraj. Služba bude zřizována a provozována přímo obcemi či neziskovými organizacemi, které budou pro obce tuto službu provozovat. Též MPSV vítá a podporuje záměr MŠMT zavést novelizací školského zákona právní nárok na místo v mateřské škole pro děti ve věku čtyř let od roku 2017 a pro děti ve věku tři let od roku 2018, což by mohlo být využito single matkami⁶³.

V této kapitole jsem poukázala na nelehkou situaci single matek na trhu práce. Jsou diskriminovány jak ze strany zaměstnavatelů z důvodu péče o nezletilé děti, tak nemožností sladit pracovní a osobní život z nedostatku zařízení péče o děti a flexibilních forem pracovních úvazků. Dále jsou pro Českou republiku typické genderové nerovnosti jak v zaměstnanosti, tak v platech. Přitom pro single matky je zaměstnanost klíčová, neboť jejich domácnost žije mnohdy pouze z jednoho platu.

---

⁶² Sociální služby města Přerova. *Městské jesle*. [online]. [cit. 2015-12-12]. Dostupné z: http://www.ssmc.cz/dokumenty/jesle/Vyse_uhrad_za_pobyt_1_9_2015.pdf

⁶³ MPSV. *Tisková zpráva*. [online]. [cit. 2015-12-25]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2>

6 Organizace občanské společnosti pro single matky a jejich děti

Již jsem se několikrát zmínila, že Švédsko se pohybuje mezi zeměmi s nízkou mírou ohrožení dětskou chudobou a materiální deprivací a uvedla příklad, že zatímco ve Švédsku 78,4 % dětí nebylo vůbec materiálně deprivováno, u nás tento počet činil pouhých 24,4 %. Též Švédsko patří mezi země s plnou zaměstnaností, plošnými a štědrými sociálními dávkami, kvalitními službami a daří se zde úspěšně harmonizovat pracovní a osobní život. Ano, i single matky ve Švédsku a jejich děti patří mezi skupiny ohrožené chudobou a sociálním vyloučením, ovšem za mnohem lepších státem vytvořených podmínek. Přesto, a možná právě proto, se sdružují do organizací občanské společnosti. A nejen že si mezi sebou vyměňují zkušenosti a podílí se na volnočasových aktivitách, ale též vytvořily střešní organizaci, prostřednictvím které apelují na stát a usilují o lepší životní podmínky. Potůček považuje vytvoření společné střešní organizace, která by vyjednávala cíle a podmínky plnění programu se státem, za klíčové. Je důležité vystupovat jako celek nejen na centrální státní úrovni zejména vůči vládě, ministerstvům a parlamentu, ale i na úrovni regionální a lokální, neboť bez toho zůstává aktivita občanského sektoru roztržštěná (Potůček 2010). Nyní bych působení jedné takové švédské organizace pro single matky a jejich děti přiblížila.

Sveriges Makalösa Föräldrar je střešní organizace zaměřená na single matky a jejich děti se sídlem ve Stockholmu. Odsud se snaží zviditelnit prostřednictvím médií (TV, celostátní i místní tisk, sociální sítě), účastí a pořádáním politických a veřejných diskuzí, zapojením do řady projektů zaměřených na single rodiče. Navazuje spolupráci nejen s dalšími organizacemi, ale i univerzitami ohledně výzkumů týkajících se oblasti single rodičovství, snaží se dostat své cíle do podvědomí zavedených politických stran. Jedním z cílů je změnit pohled na rodinu. Usilují o tzv. rovné rodičovství, aby single rodiče měli stejné sociální a ekonomické podmínky jako tradiční rodina, aby mohli uspokojit potřeby svých dětí. Kromě boje za změnu norem týkajících se konceptu rodiny a pro aktivní a rovné rodičovství vytváří sítě single rodičů a lokálních organizací na ně zaměřené. Vznik těchto místních organizací podporuje nejen finančně, ale i organizačně a metodologicky. Nejen že část členského poplatku se vrací místní organizaci, ale též jim pomáhá sehnat peníze od místní samosprávy. Dle statistik lze vidět, že uhradit členský poplatek může být pro single matky, které se ocitají

v obtížné finanční situaci problém. V lednu v roce 2010 měla organizace 1 679 platících členů, v prosinci téhož roku se tento počet snížil na 1 209. Z toho bylo 1 044 žen, 159 mužů a 6 právnických osob. V roce 2010 se organizace skládala z šesti lokálních sítí a osmi místních sdruženích. Je nezávislá na politických stranách a náboženských organizacích. Jde jí nejen o to poskytovat podporu single rodičům, ale též o to, aby se členové podporovali navzájem například prostřednictvím e-mailových sítí. Pořádá řadu vzdělávacích akcí i volnočasových aktivit (letní tábory, pikniky, víkendové akce), které jsou bez poplatku a ty, kterých se účastní děti, bez alkoholu. Nabízí zdarma právní poradenství a slevy na různé právní služby. V rámci organizace rozlišují rodiče, kteří jsou od těhotenství či narození dítěte sami. Těm pak věnuje zvýšenou péči, protože se vyskytují v mnohem obtížnější situaci než ti rodiče, kteří se rozvedou až v době, kdy už jsou děti větší.

V roce 2010 pracovali na 9 různých projektech. Využili toho, že rok 2010 byl Evropskou unií vyhlášen za Evropský rok proti chudobě a sociálními vyloučení, v rámci něhož pořádali řadu akcí. Informovali politiky a zákonodárce o problémech single rodin, single rodiče psali dopisy, jak ekonomická situace ovlivňuje jejich životy, snažili se přiblížit příčiny chudoby a problémy s tím související a navrhovali možná řešení – zprávy se objevily ve více než třiceti švédských denících. Přestože se tato organizace snaží všemožnými způsoby zviditelnit, stále existuje cca 250 000 single rodičů, kteří o působení organizace nemají tušení. Cílem organizace je jejich pozornost přilákat a svou členskou základnu dále rozšiřovat⁶⁴.

Proč u nás není nějaké taková obdobná neziskové organizace primárně zaměřená na single matky a jejich děti, když je jejich životní situace v České republice mnohem palčivější než ve Švédsku?

Howard spatřuje příčinu nezájmu lidí o sdružování se v neziskových organizacích v komunistické minulosti České republiky (Howard, 2011). Navazuje na Jowittovu teorii historického a institucionálního dědictví, dle níž jsou postkomunistické země stále ovlivněny Leninistickým režimem, který zde stále přetrvává a ovlivňuje naši demokratickou společnost (Jowitt, 1991). Podle Howarda se vliv komunismu stále projevuje třemi faktory: nedůvěrou ve formální organizace, vytvářením tzv. přátelských a rodinných sítí, ve kterých si lidé na základě přátelských vztahů vzájemně vypomohou, a všeobecným rozladěním z postkomunistického vývoje společnosti (Howard, 2011). Jacobsson and Saxonberg též připouštějí vliv komunistického režimu na dnešní nízkou míru účasti občanů na životě

společnosti, která je opravdu nižší ve srovnání se západoevropskými zeměmi (Jacobsson, Saxonberg, 2013). Ekiert a Kubik nesouhlasí, nejde přeci přenášet západní model občanské společnosti na naše prostředí, navíc nezáleží na množství těchto organizací, ale důležitá je zejména jejich kvalita. Navíc jsou přesvědčeni, že komunismus přinesl dobré základy pro rozvoj občanské společnosti. Byla tady přece řada spolků (zahrádkářů, turistů apod.) a sportovních klubů (Ekiert and Kubik, 2014). Jejich dění však určoval stát, a nebo jak tvrdí Pietrzyk, byly proti státu zásadně v opozici (disidenti). Pietrzyk zdůrazňuje potřebnost jejich vzájemné spolupráce. Na jedné straně stát dává prostor pro vytváření organizací občanské společnosti a určuje její mantinely, na druhé straně je ohrožuje díky možné korupci (Pietrzyk, 2003). Podle Ekierta a Kubika je pro rozvoj neziskových organizací klíčové, aby stát těmto organizacím umožnil podílet se na tvorbě politického procesu (Ekiert and Kubik, 2014). To je však, jak uvádí Sloat, v případě ženských sdružení velmi nepravděpodobné, neboť stát sice přijal zákony genderové rovnosti, ale pouze ve formální podobě, zatímco v praxi stále nejsou respektovány ani samotnými zákonodárci. Navíc tyto organizace trpí nedostatkem financí, což je též ovlivněno genderovou otázkou (Sloat, 2005).

V roce 1990 v České republice vznikla organizace zaměřená na pomoc neúplným rodinám. Nesla název Klub osamělých maminek, poté Klub osamělých maminek a tatínků. Cílem bylo poskytnout single rodičům a zejména jejich dětem podporu, pomoci zajistit hlídací službu, azylové bydlení, překlenovací bezúročné půjčky, ozdravné a prázdninové pobyty dětí, zprostředkovat odbornou psychologickou a právní pomoc. Zkrátka vše, za co by podle mého názoru mohly být dnešní single matky vděčné. Organizace bohužel po dvaceti letech svého působení byla nucena oznámit konec svojí činnosti. Přitom její trutnovská pobočka byla od roku 2000 v České republice jedinou organizací tohoto druhu a pro řadu single rodičů znamenalo jedinou oporu v jejich obtížné životní situaci (například kolem rozvodu). Od začátku do současné doby prošlo sdružením na 875 členů, kteří využili nabízené pomoci. Důvodem ukončení činnosti byly zejména finanční problémy, dále pak zdravotních problémy ředitelky a absence vhodného nástupce. Organizace byla závislá především na příspěvcích od sponzorů, a přestože v denících několik let před svým ukončením hlásala svoji špatnou finanční situaci, nenašel se žádný sponzor, který by se jí ujal. Přestože se několikrát zvýšily členské příspěvky (naposledy jejich roční výše činila 180,- Kč pro matky na mateřské dovolené a nezaměstnané a 360,- Kč pro pracující) a začala se platit právní poradna (100,- Kč za návštěvu), která předtím byla zdarma, nepodařilo se sehnat dostatek peněz na provoz

---

⁶⁴ <http://www.makalosa.org/in-english/>

činnosti organizace. Zakladatelka vysvětluje, že od začátku byla organizace závislá na příspěvcích od měst, ve kterých žili jejich členové. Uvádí příklad města Úpice, kde měli 25 členů s 37 dětmi, které ročně přispívalo částkou 20 tisíc korun a dalších 20 tisíc dávalo jako grant, zatímco město Trutnov, kde měli 47 členů se 78 dětmi, přispělo částkou pouhých 10 tisíc korun, a to na nájem kanceláře, kdežto na činnost už nedostali nic⁶⁵. Lorenz-Meyer vysvětluje, že po pádu komunismu začala vznikat řada organizací zaměřených na ženy, které byly financovány pomocí zahraničních sponzorů. Většina z nich však ukončila svoji činnost s nástupem nového systému financování těchto organizací, které s sebou přineslo začlenění do Evropské unie. Zahraniční sponzoři se tedy stáhly a uvolnily cestu novému systému financování založenému na projektech. To se ovšem vyznačovalo zvýšenou byrokracií a organizace neměly potřebnou administrativní kapacitu pro splnění všech podmínek, které byly k žádosti a realizaci projektu zapotřebí (Lorenz-Meyer, 2013). Následoval tedy zánik těch menších organizací, které neměly potřebné znalosti, personál ani kapacitu na to, aby dosáhly na finance z evropských fondů. A organizace místo toho, aby se spojily či vytvořily zastřešující organizaci a získaly tak větší šance získat finance z projektů, nastolily mezi sebou rivalitu o projektové peníze (Kapusta-Pofahl, Hašková, Kolářová, 2010). Je možné, že organizace Klub osamělých maminek zanikla díky nedostatku financí, který byl navíc prohlouben ekonomickou krizí, a na peníze z projektů díky nedostatečné kapacitě neměla nárok. Určitě zde měl také velký vliv pozůstatek komunismu, že sponzoři se rozhodly nepodpořit tuto organizaci díky stále rozšířené nedůvěře ve formální organizace. Skutečnost, že obce organizaci nepřispívaly, bych dala za následek stále rozšířené genderové nerovnosti a nezájmu o vytváření prorodinného prostředí. Stejně mi na mysli vyvstává otázka, proč zanikla tato organizace, když řada neziskových organizací zaměřených například na zdravotně postižené občany přežívá? Bylo to opravdu jen kvůli finančním problémům? Byl o tuto organizaci vůbec zájem ze strany single matek? A proč se nenašel vhodný nástupce, přestože počet single matek se každým rokem zvyšuje a křivka jejich ohrožení chudobou stále stoupá? A co potom ty děti, na něž se tato organizace zaměřovala především? Jakým způsobem tráví svůj volný čas? Mají dostatek financí na zajištění svých volnočasových aktivit? Na otázky „Jakým způsobem tráví single matky a jejich děti svůj volný čas a jaké volnočasové aktivity mohou popř. nemohou využívat?“ a „Proč je v České republice nedostatek organizací

---

⁶⁵ Krkonošský deník. 2015-06-01 Dostupné z: http://krkonosky.denik.cz/zpravy_region/klub-osamelych-maminek-se-potyka-s-nedostatkem-pen.html

občanské společnosti primárně zaměřených na single matky a jejich děti?” se pokusím odpovědět pomocí následujícího výzkumu.

7 Metodický přístup

Tato práce je založena na *empirickém výzkumu*, což znamená, že jsem se na výzkumné otázky „Jakým způsobem tráví single matky a jejich děti svůj volný čas a jaké volnočasové aktivity mohou popř. nemohou využívat?“ a „Proč je v České republice nedostatek organizací občanské společnosti primárně zaměřených na single matky a jejich děti?“ nepokusila zodpovědět pouze teoretizováním či argumentováním na základě nějakých základních principů, nýbrž pomocí přímé, pozorovatelné informace ze světa, kterou jsem získala vlastní zkušeností a pozorováním (Punch, 2008). K tomu jsem využila *kvalitativní přístup* a jeho výhody v doširoka rozprostřeném sběru dat, který mi umožnil do hloubky prozkoumat daný jev, aniž by na počátku byly stanoveny základní proměnné a hypotézy, navíc výzkumný projekt není závislý na teorii, kterou již někdo vybuodoval (Švaříček, Šedřová, 2007). Postupovala jsem dle designu *mnohonásobné případové studie*, neboť sledováním více případů jsem získala větší vhled do dané problematiky a zvýšila tak validitu mé práce. Každým případem jsem se zabývala samostatně. Provedla jsem analýzu uvnitř jednotlivých případů vzájemným porovnáváním jednotlivých dat, která jsem posléze roztřídila dle kódů do kategorií, vytvořila tvrzení, vysvětlila je a v závěrečné zprávě celkově zhodnotila (Hendl, 2005).

7.1 Sběr dat

Ve své práci jsem využila data primární i sekundární. Ke sběru primárních dat jsem použila metodu *hloubkového rozhovoru*. Sekundární data jsem získala z českých i zahraničních odborných článků a výzkumů, z mezinárodních dokumentů a záznamů z veřejné správy jako jsou strategické a koncepční dokumenty, zprávy zájmových skupin, zákony, statistiky a různá šetření (Veselý, Nekola, 2007).

7.1.1 Hlubkový rozhovor

Ke sběru primárních dat jsem použila metodu *hloubkového rozhovoru*. Vytvořila jsem scénář polostandardizovaného rozhovoru s otevřenými otázkami, který přikládám v příloze č. 1. Je tvořen devíti úvodními otázkami, kterými zjišťuji základní údaje o dotazovaných respondentkách, díky nimž získám rámcový obraz o jejich situaci, ve které se momentálně nacházejí. Dále se skládá z patnácti otevřených otázek, které jsem poskládala do čtyř

kategorií: materiální deprivace, způsob trávení volného času, život single matek a obtíže s ním spojené, organizace pro single matky a jejich děti. Během rozhovoru jsem si všímala nejen toho, co účastnice říkají, ale též mimiky, gestikulace, tónu řeči, psychického rozpoložení, pokud se rozhovor vykonával u nich doma tak i jejich přirozeného prostředí, ve kterém se nachází a věcí a lidí, které je obklopují například materiální vybavení bytu, jeho zařízení, úklid, děti, domácí mazlíčci apod. Se souhlasem dotazovaných respondentek jsem si průběh rozhovoru nahrávala na diktafon, bezprostředně poté jsem si udělala poznámky o dojmu, jakým na mě respondentka a okolní prostředí působilo. Zaznamenala jsem si též rozhovor, který se odehrával poté, co jsem vypnula diktafon. Se všemi respondentkami jsme si ještě povídali chvíli po nahrávání, samy ze své iniciativy v rozhovoru pokračovaly dále a informace tímto způsobem získané se mi jeví neméně důležité, spíše naopak. Po provedení rozhovoru jsem nahraná data co nejrychleji přepsala do textové podoby a podrobila je analýze.

7.1.1.1 Cílová skupina

Ve své práci jsem se zaměřila na ženy, které vychovávají své dítě či děti samy, mohly mít přítele, ale podmínkou bylo, že s ním nemohou bydlet. Co se týče věku dítěte, inspirovala jsem se definicí zákona o sociální podpoře, musí se tedy jednat o dítě nezaopatřené, které navštěvuje povinnou školní docházku či se připravuje na budoucí povolání, nejdéle však do 26 let. Věk respondentek jsem předem nevymezovala, musela být pouze splněna výše zmíněná podmínka nezaopatřenosti dítěte.

7.1.1.2 Vzorek respondentů

Svůj výzkum jsem se rozhodla zasadit do bývalého okresního města Šumperka a jeho okolí. Za prvé jsem chtěla svůj výběrový vzorek zúžit a toto město s třiceti tisíci obyvatel považuji za vhodné místo pro tento výzkum, za druhé ze Šumperka pocházím, a tudíž mám zde i okruh známých, kteří mi dávali typy na budoucí respondentky. K provedení rozhovorů jsem si vybrala osm žen, které oficiálně vychovávají dvě dítě samy. Tento vzorek se vyznačuje rozmanitostí. Jednotlivé ženy se od sebe liší nejen věkem a věkem svých dětí, ale i jejich počtem, dále důvodem, proč jsou samy, délkou svého tzv. single života, dosaženou úrovní vzdělání, zaměstnáním, typem bydlení, mírou využívání dávek státní sociální podpory a v neposlední řadě vztahy s otci svých dětí. Bližší informace o respondentkách uvádím v empirické části této práce. Rozhovory jsem prováděla v prosinci roku 2015, průměrná délka

jednoho rozhovoru činila cca 40 minut. Nejčastěji jsem respondentky navštěvovala u nich doma, neboť z důvodu péče o děti a nedostatku času to bylo pro ně nejsnadnější řešení, dále pak v kavárně či naopak u mě doma. Ještě před vyslovením úvodních otázek jsem se snažila vytvořit důvěrnou atmosféru a povzbudit je tak k otevřenosti, neboť z některých z nich byla cítit nedůvěra a strach z příliš intimních otázek. Dvě z nich byly moje dlouholeté kamarádky, tudíž tam se nevyskytoval problém s jejich otevřeností, u ostatních se mi to podařilo více či méně překonat skutečností, že byly na doporučení od nějakého mého známého a též faktem, že já sama žiji již jedenáctým rokem jako single matka. Přesné výpovědi single matek jsou v textu dány do přímé řeči označené uvozovkami a zvýrazněny kurzívou, do jejich výpovědi z důvodu autenticity textu jsem se snažila nezasahovat.

7.1.2 Analýza dat

K analýze dat jsem se rozhodla použít metodu tematické analýzy. Data získaná z rozhovorů, pozorování a studia dokumentů jsem nejprve analyzovala pomocí techniky otevřeného kódování. Kódování představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, samozřejmě s ohledem na výzkumnou otázku. Analyzovaný text jsem si nejprve rozdělila na jednotky (slova, věty, odstavce), a k těm následně přidělila kódy. Postupně mi vznikl seznam kódů, ze kterého jsem jednotlivé kódy roztrídila do kategorií. K tomu jsem použila techniku tematického kódování, kdy jsem kódy kategorizovala nikoli na úrovni celku, ale na úrovni jednotlivých případů. Pro každý případ byl tedy vytvořen systém kategorií, který jsem dále procházela a hledala linky mezi jednotlivými případy. Sledovala jsem, zda se u různých případů objevuje tatáž kategorie a shodné kategorie se snažila sloučit do jedné nad nimi nadřazené kategorie (Švaříček, Šedřová, 2007).

7.1.3 Kritéria kvality

V této práci jsem se snažila vycházet z kritérií validity, reliability a objektivity. Kritérium validity vypovídá o pravdivosti a platnosti výzkumu a celého výzkumného procesu. Kritérium reliability čili spolehlivost v případě kvalitativního výzkumu spočívá ve správnosti a pečlivosti (Švaříček, Šedřová, 2007). Snažila jsem se o to, aby má zjištění byla podepřena důkazy a reprezentovala jevy, ke kterým odkazují. Pečlivě jsem vybírala účastníky dle

předem stanovených podmínek a rozhovory přepisovala do textové podoby, abych pracovala pouze s těmi informacemi, které jsem získala a nic si nedomýšlela. Výroky účastníků v této práci nejen cituji, ale data jsou podrobena systematické analýze a jejich interpretaci. Mohu dokázat přesný průběh sběru a analýzy dat a v závěru studie jsem určila její limity neboli míru omezení. K analýze dat jsem přistupovala objektivně, bez předsudků, oproštěná od svých zkušeností a názorů a sympatií s účastníky (Švaříček, Šed'ová, 2007).

7.1.4 Etika

Ve své práci jsem si vědoma etické odpovědnosti, kterou mám vůči všem účastníkům, kterých se tato práce týká. Vyvarovala jsem se plagiátorství a nepřebírala cizí myšlenky za vlastní. Též jsem usilovala o nezaujaté psaní, bez tendence k diskriminaci nebo popírání práv některých skupin lidí na základě použitého jazyka nebo materiálů (Punch, 2008). Všechny účastníky výzkumu jsem ujistila o zachování důvěrnosti, tzn. nezveřejňuji zde žádná data, jež by umožnila čtenáři identifikovat účastníky výzkumu. Jména osob a míst jsou zveřejněna pouze tehdy, pokud s tím dotyční písemně souhlasili. Získaná data jsem neskladovala na volně přístupném místě, ani je nesdělovala jiným účastníkům či kolegům (Švaříček, Šed'ová, 2007).

Na začátku každého rozhovoru jsem od účastníka požadovala jak souhlas s rozhovorem, tak s jeho audionahráváním. Dále jsem účastníka ujistila o anonymitě a důvěrnosti, sdělila přibližnou délku rozhovoru a vysvětlila projekt výzkumu. Pokládání otázky se vztahovaly k tématu mé práce a účastník byl předem ujistěn, že na pro něj nepříjemné otázky nemusí odpovídat.

8 Empirická část

Nejdříve bych krátce a heslovitě shrnula základní podstatné údaje o jednotlivých respondentkách. Budu zde uvádět jejich jméno, věk, počet a stáří dětí a to, zda navštěvují předškolní či školní zařízení, dále důvod, proč žijí samy a jak dlouho žijí samy, jaké je jejich nejvyšší dosažené vzdělání, zda jsou zaměstnané, jestli mají zájem o další vzdělávání se, jaký typ dávek státní sociální podpory pobírají a v jaké formě bydlení žijí.

8.1. Představení respondentek

Marcelka, 40 let: tři děti – dva chlapce (11, 17 let; ZŠ, SOU), dcera (2,5 roku; -); rozvedená, sama žije tři roky; VŠ vzdělání; rodičovská dovolená + práce z domova „na černo“; vzdělávání se potřebuje ke svému zaměstnání; rodičovský příspěvek, přídavek na dítě, příspěvek na bydlení; vlastní byt v přízemním patře vily, zatím na hypotéku.

Jana, 49 let: syn (17 let; SŠ); rozvedená, sedm let žije sama; SOU; pracuje na plný úvazek; nevzdělává se a ani nehodlá; přídavek na dítě a příspěvek na bydlení; vlastní byt v panelovém domě.

Bára, 36 let: syn (10 let; ZŠ); svobodná – přítel umřel v době jejího těhotenství; deset let žije sama; SŠ; zaměstnaná na plný úvazek; studuje VŠ pedagogickou fakultu; příspěvek na bydlení, nárok na přídavek na dítě ji nyní nevyšel; vlastní byt.

Marta, 58 let: tři dcery (23, 20, 17 let; VŠ, -, SŠ); svobodná; žije sama 35 let; VŠ; nezaměstnaná; vzdělává se; přídavek na děti a příspěvek na bydlení; vlastní byt.

Aneta, 43 let: pět dětí – tři syny (20, 8, 2 roky; VŠ, ZŠ, jesle), dvě dcery (11, 2 roky; ZŠ, jesle); rozvedená, sama žila šest let, nyní znovu dva roky; VŠ; zaměstnaná na plný úvazek + celou rodičovskou dovolenou pracuje na dohodu; přídavek na dítě, příspěvek na bydlení si nemůže vyřídit z důvodu nemožnosti mít v bytě trvalé bydliště; byt v nájmu.

Alena, 50 let: dvě děti – dcera (24 let; VŠ), syn (18 let, SŠ); rozvedená, sama je devět měsíců; VŠ, zaměstnaná na plný úvazek; vzdělávání se je součástí její práce; na dávky státní sociální podpory nemá nárok; vlastní dům.

Sylva, 39 let: dcera (4 roky; MŠ); svobodná, sama je dva roky; VŠ; zaměstnaná na plný úvazek; vzdělává se; dávky státní soc. podpory nepobírá; nájem v domě rodičů.

Monika, 30 let: dcera (12; ZŠ), syn (2; -); svobodná, 13 let žije sama; základní vzdělání; rodičovská dovolená + dvě brigády „na černo“; má zájem o další vzdělávání; rodičovský příspěvek, přídavek na dítě, příspěvek na bydlení; obecní byt.

Z výše uvedeného je zřejmé, že se jedná o opravdu rozmanitou skupinu žen, jejichž společným znakem je pouze to, že žijí samy se svými dětmi. Otázky, které jsem jim pokládala, jsem rozdělila do čtyř kategorií: materiální deprivace, způsob trávení volného času, život single matek a obtíže s ním spojené, organizace pro single matky a jejich děti. V této části práce se budu jejich vyhodnocením dále zabývat.

8.2 Single matky, děti a jejich otcové

Všechny respondentky by si přály pro sebe i pro své děti **život v harmonické úplné rodině**.

Aneta: „*Kdybych mohla něco změnit, tak bych přála svým dětem úplnou rodinu. Protože mám ve své osobnosti, že jsem to opravdu nezvládla a trápí mě to a nemyslím si, že je to ve financích, ve financích máme všechno. Ale zase si myslím, že za cenu toho, že nám to nebylo souzený, že by žili v hádkách a disharmonii, tak jsem pro ně volila tuto cestu, pro mě možná obtížnější, ale vnímám to tak, že pro ně lepší.*“

V případě, že harmonické rodiny nebylo možno z různých důvodů dosáhnout, volily, jako menší „zlo“ pro své děti, **život single matky**. Ten podle řady odborných studií není jednoduchý, je provázen řadou deprivací, které negativně dopadají nejen na single matky, ale zejména na jejich děti. Ty si následky tohoto způsobu života odnášejí až do budoucnosti, mnohdy dochází až k tzv. mezigeneračnímu přenosu chudoby (Mareš, 1999).

Ve svém výzkumu jsem zjistila, že **kvalitu života dětí single matek ovlivňuje zájem či nezájem jejich otců**.

Aneta: „*Ale máme to štěstí, že tatínkové zaplatí, děcka si vezmou, a kdyby byla opravdu nějaká nouze, tak vezmu telefon a normálně slušně se s nima pobavím, takže mě nenechají v nouzi.*“

Ty, jejichž děti mají otce, který se o své děti zajímá, tzn. platí pravidelně výživné, vídá se s dětmi, tráví s nimi kvalitně volný čas, kupuje jim oblečení a vybavení na volnočasové aktivity (kolo, brusle, lyže, PC apod.), rozvíjí jejich talent tím, že se podílí např. na platbě kroužků a škol v přírodě, slaví s nimi narozeniny, vánoce a jezdí na dovolenou, se nachází v jednodušší situaci a tato situace se ještě zlepšuje se zvyšujícím se příjmem otce dítěte. Závěr tedy zní, že **čím vyšší příjem vykazuje otec dítěte, jež se navíc o své dítě zajímá, tím jednodušší a kvalitnější může být život single matek a jejich dětí.**

Marcela: *„Navíc my máme výborný vztahy s bývalým manželem, takže ne, pouze ze začátku, první rok, kdy bylo rozvodové řízení, teď už je to dobré... Jednou za 14 dní, ale záleží dle situace.“*

Tím, že si otec bere své děti na víkendy, nejsou pozitivně ovlivněny pouze děti, ale i jejich matky. Ty mohou takto získat více času pro sebe, jež mohou věnovat buď svým zájmům, práci nebo starosti o domácnost. A následně tak získat více času pro své dítě, neboť si mohou nutné záležitosti vybavit v době, kdy dítě tráví čas u svého otce.

Za to single matky, o jejichž děti se otec nezajímá, výživné neplatí či pouze v minimální výši, se ocitají v mnohem nepříznivější situaci, jak z hlediska financí, tak volného času.

8.3 Ekonomická situace single matek

Single matky s vysokoškolským vzděláním, stabilním zaměstnáním a otcem dítěte, který se mu věnuje, jsou se svou finanční situací vcelku spokojené. Jejich situace se zlepšuje, oč větší je zájem otce o své děti.

Aneta: *„Chybí druhý plat, ale na to, že žijem z jednoho platu, tak si žijem skvěle..mám z čeho platit obědy, kroužky, menší tuzemskou dovolenou. Ale co jim nedám já, to se jim snaží vynahradiť tátové, mají dvoje narozeniny, vánoce...“*

Dle slov respondentek vyplývá, že žádná single matka nežije v nadbytku, ale přítomnost otce vykazujícího zájem o své dítě může ekonomickou situaci neúplné rodiny zpříjemnit. A to nejen tím, že se podílí na platbě běžných dětských potřeb, ale též trávením času se svými dětmi. V rámci svých rozhovorů jsem zjistila, že **většina matek má ke svému zaměstnání na**

plný úvazek či k rodičovskému příspěvku ještě další formy příjmu či alespoň zkušenost s nimi.

A tím, že se bude otec věnovat svým dětem, umožní tak matce možnost nerušeně se věnovat své práci, a zlepšit si tak svou ekonomickou situaci.

Sylva: „*Mohu si vzít nějaké hodiny navíc, ale to se mi nechce, protože potom si zabiju odpoledne. Vrátím Barunku a odjedu do jiné práce a vrátím se večer. To jsem dělala loni a už se mně nechce. už se snažím mít ty hodiny v nějakým rozumným čase, abych měla odpoledne pro ni.*“

Matka druhou práci potřebuje k uspokojení potřeb svých i dětí. Na druhou stranu z rozhovoru se Sylvou pociťuji její **dilema, zda přijmout práci a zajistit si tak vyšší příjem či se spokojit s málem a raději se věnovat dítěti.** Většina matek by upřednostnila čas strávený s dítětem, v rámci něhož by mohla rozvíjet jeho talent (realizovala se přeci již v jednom zaměstnání), pouze mizivá finanční situace je pro přijetí dalšího pracovního úvazku. Dítě je tak ochuzeno o čas strávený s matkou, na matce se zase projevuje vyčerpání pramenící z druhého zaměstnání doprovázené výčitky, že se dostatečně nevěnuje dítěti. I v tomto případě může být přítomnost otce hodně nápomocná, neboť pro matku je polehčující okolností, že její dítě netráví čas s chůvou (navíc placenou), ale s vlastním otcem a zbaví se tak možného pocitu viny. Dilema matky malého dítěte může spočívat v tom, že přijetím druhého pracovního úvazku si sice vydělá například na potřeby svého dítěte potřebné pro jeho volnočasové aktivity a na zaplacení zájmového kroužku, ale na druhou stranu nebude moci s ním tyto potřeby užívat (a dítě nejspíš také ne) či jej na danou zájmovou aktivitu doprovázet (viz případ Moniky, na který poukáži později).

8.3.1 Vztah single matka versus stát

Jak již bylo výše řečeno, **příjem single matek, přestože pracují na plný úvazek či pobírají rodičovský příspěvek, jim dostatečně nepokrývá výdaje na živobytí, většina žen je tedy odkázána na přírůstek na dítě a příspěvek na bydlení.**

Marcela: „Vzhledem k tomu, že výši příjmu si ovlivňuji svou prací, tak jsem celkem v pohodě. Mám rodičovský příspěvek, mám nějaké sociální dávky, teď mi vyšlo že mám přídatky, občas mi vyjde příspěvek na bydlení, ale je to taky proto, že ten příjem ne vždy mám oficiální.“

Příjmy ze zaměstnání a dávek státní sociální podpory většina z nich doplňuje o příjem z dalších forem pracovních úvazků, které jsou často vykonávány tzv. „na černo“, nelegálně. Děje se tak z důvodu zachování nároku na dávky státní sociální podpory, o které by jinak díky svému vyššímu příjmu přišly. Je to trochu zapeklitá situace, neboť dávky státní sociální podpory jsou v dnešní době čím dál více omezovány, a to nejen díky ekonomické krizi, ale též proto, aby lidé neztratili motivaci pracovat. Single matky rozhodně motivaci pracovat neztrácejí, naopak jsou zaměstnány na plný úvazek. I když mají vysokoškolské vzdělání a dále se ve svém volném čase vzdělávají, a to zejména kvůli jejich práci, jejich příjem jim bohužel nestačí na zajištění běžných potřeb svých dětí. Jak jsem se již zmínila v teorii této práce, úkolem rodinné politiky je přispívat na tyto běžné potřeby dětí prostřednictvím dávek státní sociální podpory. Jak mají ovšem single matky řešit svou finanční situaci, když příjem ze zaměstnání obohacený o sociální dávky jim nestačí k zajištění potřeb nejen svých, ale zejména svých dětí? Volí tedy strategii práce nelegální, neboť by jinak přišly o nárok na dávky státní sociální podpory a jejich finanční situace by se nezměnila, navíc by ještě přišly o čas, který by mohly trávit se svými dětmi.

Platí zde následující rovnice:

příjem ze zaměstnání + příjem ze sociálních dávek = příjem ze zaměstnání + příjem z další formy legálního zaměstnání. Pro většinu matek je logické zvolit první možnost, neboť přestože si v obou případech přijdou na obdobně vysokou částku, druhá možnost v sobě skýtá nevýhodu v nemožnosti strávení volného času se svými dětmi. A v případě, že z důvodu nepříznivé finanční situace oželel čas strávený se svými dětmi a rozhodnou se přijmout další pracovní úvazek, rozhodnou se opět pro první možnost, tentokrát doplněnou o tzv. „práci na černo“, která se jim z ekonomického hlediska vyplatí více. **Stát tak svým ustanovením rodinné politiky, a též politiky zaměstnanosti, podporuje nelegální formy zaměstnávání single matek.** Ty mají dle Mareše za následek diskriminaci těchto žen na trhu práce a negativní dopad na výši jejich starobního důchodu, neboť tyto formy přivýdělnku do něj nejsou započítány (Mareš, 1999). Což vede k možnosti potencionální chudoby single matek ve stáří,

neboť přesto, že jsou zaměstnány ve více formách pracovních úvazků, **je jejich možnost spořit si ze svého současného příjmu na stáří mizivá neb přímo science fiction.**

Single matky mladšího věku se snaží uspokojovat potřeby svých dětí, které jsou teď a tady, právě aktuální, a na to, co bude ve stáří, zatím nehledí. Ovšem u single matek starších 50ti let byla obava nad nejistým zabezpečením ve stáří více než zřejmá.

Alena: „Já peníze neukládám, takže kdybych se měla dívat do budoucnosti, nemám našetřeno, na důchod třeba nemám. Takže to byla chyba..manžel mi nechal dům a vzal si hotovost, vše co jsme měli našetřeno..já bych ten dům musela prodat, ale zase bydlím tam se svými dětmi..mohli bychom jít do 2+1, ale zatím to neudělám, ale časem to asi budu muset udělat.. nebo ho nechám synovi, ale zase já bych neměla kde bydlet, já už si na byt nenašetřím, už je pozdě, už jsem starší, že.“

Marta: „Měla jsem si šetřit, že, protože vzhledem k tomu, že jsem nepracovala, nebudu mít téměř žádný důchod, tak mně teprve teď hrozí, že nebudu mít na zaplacení nájemného, hrozí mně teprve teď ta materiální deprivace, jak říkáš, protože jsem nemohla pracovat. Starala jsem se o ty děti, tak jsem nemohla pracovat, protože mi nikdo s nima nepomoh, žádná babička.“

.....

„Bohužel, naše společnost mi toho neumožňuje dosáhnout, abych tento příjem měla, protože mě do žádné práce vzít nechtěj, to tam můžeš napsat. ... protože jsem už stará, že, věková diskriminace.“

Alena na důchod nespořila, protože manžel vydělával pět krát více než ona, tudíž svůj dle jejích slov nízký plat státního zaměstnance vynakládala bez obav na chod domácnosti a péči o děti. Alenin příklad dokazuje, že žena nikdy neví, kdy rozvod přijde, v jejím případě to bylo po třiceti letech, a žena se tak nechtěně zařadí mezi single matky potenciálně ohrožené chudobou. Alena na rozdíl od Marty téměř celý život pracovala, takže důchod v určité výši by jí měl být přiznán. Kdežto u Marty se vyskytují obavy, že díky své téměř celoživotní nezaměstnanosti na důchod nedosáhne. Objevuje se zde **nemožnost skloubit pracovní život s osobním, s péčí o rodinu, což je způsobeno jak diskriminací v zaměstnání z důvodu dětí a věku, tak nemožností zajistit hlídání dětí.**

Marta: „*I kdyby nechodily do těch kroužků, tak bych asi neměla šanci prostě zvládnout tu práci, protože ony se střídaly v těch nemocech jedna za druhou, a když je děcko nemocný, tak já nevím, kdybych ch\běla měsíc v práci, tak by se na mě každý na.., asi bych v žádný práci dlouho nevydržela, navíc já jsem byla pořád nemocná, já jsem byla prostě utahaná z těch děcek, já jsem měla pořád nějaké zdravotní problémy, a navíc jsem si odrovnala páteř vlastně, to tam napiš, zvýšená fyzická námaha, to jsou ty následky..“*

Marta **nevýhody života single matky spatřuje v nemožnosti najít si zaměstnání, skloubení pracovního a osobního života, zvýšené fyzické a psychické námaze, v riziku ohrožení chudobou ve stáří.** Velkou **důležitost spatřuje v možnosti hlídání dětí.** Zajištění hlídání by jí ulevilo jak po psychické, tak fyzické stránce. Nebyla by „na všechno sama“, měla by volný čas pro sebe a mohla se věnovat zaměstnání, a to i v případě nemoci svých dětí, ty by též mohly navštěvovat volnočasové aktivity, zatímco ona by byla v práci.

8.3.1.1 Single matky, děti a jejich potřeby

Nepříznivá finanční situace single matek dopadá zejména na děti. Čím více je v rodině dětí, tím se jejich finanční situace zhoršuje. To má za následek, že **většina dětí single matek, které podle zákona již mohou uzavírat pracovní poměr, si na své potřeby vydělává sama.**

Alena: „*Mně ty peníze co mám stačí, protože děti si začaly vydělávat samy na sebe.*“

Alena vypovídá o tom, že její příjem by stačil akorát pro ni samotnou. Ovšem na uhrazení potřeb pro její děti jí již tato částka nestačí. Alena, stejně jako Jana, Aneta, Marta a Marcela se shodují, že si děti na své potřeby musí vydělat na brigádách. Bohužel.

Alena: „*On si tu brigádu sehnat musí, ale tady špatně platí když to srovnám s dcerou v Praze, byl v Kauflandu, v Epcosu, byl i třeba přes prázdniny než se mu stal vážný úraz, tak dělal kovoobráběče u soustruhu, on si tu brigádu najde, je to 18ti letej kluk, takže... je designer na střední škole (3. ročník – poznámka autora), ale musí brát tyhle ty manuální práce, protože ve svém oboru ještě není profík.“ ... „chodí na noční i přes týden, nejen o*

víkendech, v pátek už jde na noční od šesti hodin do šesti do rána, celou sobotu potom spí, v sobotu večer opět na noční..prostě musí..“

Pokud si mladý středoškolský student zajistí během letních prázdnin brigádu, rozhodně to nemůže být na škodu. Pokud se však rozhodne chodit na brigády přes týden, když je škola, a navíc na noční, po celodenním studiu ve škole, tento životní styl se může negativně podepsat na jeho zdraví, navíc pokud toto praktikuje dlouhodobě. Tím, že tráví víkendy na brigádách, se ochuzuje o čas, který by mohl věnovat odpočinku, svým zájmům, přátelům či studiu. Pozitivní dopad by to mohlo mít v případě, že se jedná o práci v oboru, o který má zájem, tím by si pak rozšířil své obzory a získal cenné zkušenosti, které by v budoucnu mohl zhodnotit. Tento mladý muž je však nucen přijímat práci mimo jeho obor, neadekvátní jeho kvalifikaci a navíc málo ohodnocenou. Nedostatek času na odpočinek a zejména na studium může negativně ovlivnit jeho budoucí život třeba tím, že se nedostane na vysokou školu a nebude se moci tak věnovat zaměstnání, po kterém touží.

A jaké jsou potřeby dětí?

K nejčastěji zmiňovaným potřebám pro volný čas, po kterých děti touží, ale single matky mají potíže je zabezpečit, patří kolo, notebook a lyže. Pak následují samozřejmě potřeby k jejich jednotlivým volnočasovým aktivitám, které jsou u každého dítěte jiné. Potřeby se vybírají především dle toho, aby splnily základní účel, nemohou si dovolit žádnou nadhodnotu. Děti jsou smířené s tím, že ne všechny jejich potřeby mohou být uspokojeny. A matky se tuto skutečnost snaží vnímat jako pozitivum pro jejich další vývoj.

Jana: „Nemůže si dovolit všechno, co by chtěl. Ale on to ví a už s tím nějak žije.“

Aneta: „Moje děti vědí, že když něco chtějí, že si na to musí počkat, našetřit, není to samozřejmostí, ale nevidím to špatně.“

Děti si na určitý životní styl dokáží zvyknout. Navíc si tak uvědomí hodnotu věcí, peněz a lidské práce a více si všeho dokáží vážit. Na druhé straně je zde zvýšené riziko ohrožení deprivací.

Jana: „Lyže, kolo, ale teď z kola vyrostl, tak šetří na nový kolo, ale to on ví, že si musí našetřit sám. musí začít od základu...Lyže nechal kvůli škole i kvůli financím, vyrostl z lyží, z bot... teď zrovna má jet na lyžařský výcvik, tak čekáme, co nám přispěje škola. Dali jsme žádost teď před vánocema, tak čekáme Je ta možnost, ale kolik nám přispějou, protože je to pomalu pět tisíc. Říkala permanentky 1500,- plus 3000,- pobyt, no a ještě vybavení – lyže, boty, kombinéza. Lyže by mu půjčili ze školy. Uvidíme, jakou částkou přispějou.“

Přestože se matky snaží přesvědčit samy sebe, že nedostatek dítě posílí, syn nemusí být toho názoru. Určitě se necítí dobře, že si jako jeden z mála ze třídy nebude moci dovolit jet na lyžařský výcvik. Může nastat jeho sociální vyloučení z dané třídy. Za prvé, že nebude moci jet, a kdyby přeci jenom, nebude mít tak kvalitní a moderní lyžařské vybavení jako jeho spolužáci, navíc mu na lyžařský kurz musela přispět škola, což spolužáci jistě nenechají bez povšimnutí a od většiny se soucitu v dnešní době rozhodně nedočká. Na druhou stranu stojí za povšimnutí, že škola si všimá a hledá možnost, jak chlapci ulehčit situaci a integrovat se do kolektivu.

U single matek se nejčastěji objevovala touha po novém oblečení, autu (starším) a dovolené, pokud možno zahraniční.

Bára: „To je jasné, že ano, protože dítě má vždycky přednost, kdyby si člověk vydělával jenom na sebe a byl by sám, tak má ty peníze a stačí mu to a mohl by si koupit věci, samozřejmě, že člověk by chtěl, a pak si řekne, tak kdo dřív, a samozřejmě syn vyhrává, je to tak, bohužel.“

.....

„Oblečení, novější auto by se hodilo, jiné bydlení by nebylo špatné, toužím po zahradě.“

U single matek se objevuje tendence uspokojovat potřeby dítěte před vlastními, což může mít též za následek právě již zmiňovanou deprivaci.

A jaký by měl být ideální příjem single matek, aby byly schopny zajistit potřeby nejen své, ale i svých dětí? Na tuto otázku odpovídá tabulka č 1.

Tabulka č. 1 : Ideální příjem single matek

Jméno	Částka v Kč
Marcela	30 000,-
Jana	12 000,-
Bára	20 000,-
Marta	25 000,-
Aneta	20 000,-
Alena	30 000,-
Sylva	20 000,-
Monika	15 000,-

Zdroj: Autor

Co se týče příjmu, u single matek platí, že **čím vyšší je úroveň vzdělání single matek, tím potřebují vyšší příjem k zajištění svých potřeb.**

Jana: „*No tak když už jsme takhle na dně, no tak klidně těch 11 – 12 tisíc kdyby bylo, protože jak už se naučíte udržovat tu svou lajnu takhle nízko, tak pak už nepotřebujete, že byste musela ..no tak před rokem jsem přemlouvala pračku, ať funguje, no tak ještě funguje..no tak když už z toho skromna nějaká ta korunka zbyde, tak šetříte, ale muselo by se to řešit na splátky, na to abyste šla do obchodu a koupila novou věc, tak na to absolutně není.*“

Monika: „*Moc ne, tím, že jsem takhle žila tři roky, tím jsem se naučila tak hospodařit, že vystačím s mýma dětma 4 tisíce se vším všudy (smích).*“

Jana je vyučená, Monika se základním vzděláním. Obě vystačí s příjmem do 15 000,- Kč. Chtělo by se říci, že tato částka reálně odráží úroveň jejich vzdělání, ve skutečnosti se platy v Šumperku pohybují mnohem níže. Ženy na výši své mzdy reagují unikovou strategií, že ony vlastně nic nepotřebují. **Naučily se žít s málem, ovšem děje se tak na úkor potřeb svých i jejich dětí.**

Požadavek ohledně výše jejich příjmu neovlivňuje pouze úroveň jejich dosaženého vzdělání, ale i průměrný plat v zaměstnání, které vykonávají, a životní situace, ve které se nacházely před svým single rodičovstvím.

Alena: *„Někdy si říkám, že by mně to mělo stačit, ale já se domnívám, že jako státní zaměstnanec mám ten plat velmi nízký, protože s těmi lidmi, se kterými já přicházím pracovně do styku si myslím, že jsem platově podhodnocena, protože ti lidé jsou z podnikatelské sféry a mají daleko víc peněz a odvádíme oba dva stejnou práci a každý za jiné ohodnocení, ale protože mám stálý příjem, jistý příjem a do důchodu nemám daleko, tak se mi nevyplatí abych prostě hledala nějakou nejistou práci.“*

....

„Manžel měl 5x větší příjem než já, takže jsem spadla o jednu pětinu.“

Single matky sázejí na jistotu, přestože nejsou se svou finanční situací zcela spokojeny. Toto odmítání změny odráží situaci na trhu práce, poukazuje například na nedostatek pracovních míst, na věkovou diskriminaci při hledání nového zaměstnání či na genderovou nerovnost ve výši mezd (manžel vydělává až 5x více).

Na otázku, jak chtějí svého ideálního příjmu dosáhnout, většina z nich odpovídá, že prací. Přesto si uvědomují svou závislost na státu a očekávají od něj nezbytnou pomoc.

Aneta: *„Tím, že se vracím do zaměstnání, asi tak. Jsme na minimum, ale kdyby tatínkové nemohli platit a dávali o tisícovku míň, tak by nám to vykompenzovaly sociální dávky.“*

Z výpovědi Anety je zřejmé, že i když se vrací do zaměstnání na plný úvazek, je si vědoma toho, že pět dětí z jednoho platu, přestože je vysokoškolsky vzdělaná, sama neuživí. V případě nouze spoléhá na pomoc státu. A není jediná.

Jana: *„Tak jediné že by ze zákona zvedali minimální mzdu.“*

Jana též spatřuje v pomoci státu jediné východisko při řešení své obtížné finanční situace. Obdobně Marta, viz její poslední citace výše, za svou nezaměstnanost obviňuje stát, že dostatečně nepotírá věkovou diskriminace.

Pomoc státu se single matkám jeví jako nedostatečná.

Aneta: „*Určitě u těch dvojčat by bylo dobré, kdyby ten stát alespoň trošičku dbal na to, aby byla ta rodičovská alespoň malinko zvýhodněná. U těch dvojčat je to fakt nepříjemný, že já za 7500 živím dvě děti a ty děti mají dvoje nároky a nikoho to nezajímá, to si myslím, že je to tvrdý.*“

.....

„*Občas nějaká ta forma hlídání by taky pomohla, i kdyby to měly být jen dvě hodiny týdně.*“

Přestože ženy na pomoc státu spoléhají, přijde jim, že ten o jejich situaci nejeví dostatečný zájem, což v nich může vyvolávat pocit bezradnosti a zoufalství. V tomto případě by určitě byla vhodná přítomnost neziskové organizace hájící jejich zájmy a práva, neboť stát o palčivosti jejich problémů mnohdy nemusí mít ani tušení. V případě hlídání dětí by mohla roli státu zastat místní samospráva či lokální neziskové organizace.

8.3.2 Volný čas single matek a jejich dětí

Nedostatek finančních prostředků ovlivňuje způsob trávení volného času single matek a jejich dětí.

Monika: „*Ona vždycky přijde s něčím, teďka chce třeba chodit do karate..nebo by ji bavila atletika, jenomže to je tady v Šumperku a kdybych ji měla dvakrát týdně vozit a ještě do výtvarky, ona strašně ráda maluje a pěkně maluje a to mě fakt říkali na škole že ji tam mám dát, ale kdybych ji měla třikrát týdně vozit do Šumperka, to bych si musela hledat ještě další práci, protože to bych asi nedala..snažím se jí dopřát, tak jsem říkala, že až bude v té šesté třídě, že bychom nad tím přemýšleli..teďka je v té páté, tak uvidíme co bude příští rok..protože to není levná záležitost, musí se tam nakoupit pomůcky a i ta cesta a tak, takže ne no.*

Bavili jsme se že by to chtěla zkusit, tak jsem jí říkala, že pokud ji to bude bavit ještě příští rok, tak ji tam dám...Je sportovně založená.. to mě říkali ve škole, ve školce a říkal mi to i ředitel, pokaždé co jsou závody tak ona jezdí...a pak ta výtvarka.“

Z rozhovorů jsem zjistila, že v Šumperku není možné najít veřejnou volnočasovou aktivitu pro děti či dospělé, která by byla zdarma. Předškolní děti navštěvují výtvarné dílny, tanečky

či sportovní hry pořádané Domem dětí a mládeže v Šumperku. Ceny se pohybují kolem 700,- Kč za pololetí, což je ještě levná varianta. Dům dětí a mládeže má samozřejmě kurzy i pro starší děti, ty ovšem dávají přednost sportovním oddílům jako je tenis, sportovní gymnastika, plavání, horolezectví či základní umělecké školy, kde se ceny běžně pohybují přes tisíc korun za pololetí. Co se týče ceny výjimkou je farní středisko Centrum pro rodinu, které navštěvuje Marcela se svou dvouletou dcerou. Jednorázové vstupné za symbolickou cenu 10,- Kč za hodinu a půl až dvě je nejspíš proto, že je tato aktivita pro děti od 1 roku do tří let dotována církví. Podle Marcely je toto Centrum otevřeno všem bez ohledu na náboženskou víru, ona sama je nevěřící, ovšem součástí programu je modlitba v místní kapli, kterou též navštěvuje. Podle mého názoru by se zde některé single matky nemusely cítit dobře, neboť církevní prostředí je známo svým postojem k této skupině žen, které buď počaly dítě mimo manželský svazek nebo se rozvedly.

Single matky se snaží rozvíjet osobnost a talent svých dětí, u kterých pozorují zejména sportovní a umělecké schopnosti. Řada z nich má široký rozsah aktivit, na které se matky skládají za pomoci jejich otců.

Marta: „Tak já jsem dostávala sociální příplatky, to bylo tenkrát hodně, 4 tisíce a to jsem investovala do těch zájmových kroužků a o ten zbytek jsem se rozdělila s těmi tatíky.“

Zde jsou opět v nevýhodě děti, o které jejich otcové nejeví zájem, neboť matka, jak je zřejmé z příkladu Moniky, jejíž dcera svého otce nikdy nepoznala, nemá finanční prostředky na uhrazení zájmů své dcery. V mnohých případech, kde selhává otec dítěte nastupují jeho prarodiče. Děje se tak například u Bány, která na úhradu zájmových aktivit svého syna sice finance nemá, ale její syn si může dovolit jak tenis, fotbal či hru na kytaru a klávesy právě díky svým prarodičům. Monika bohužel dobré vztahy se svými rodiči nemá (otce nepoznala a otčím ji i matku fyzicky napadá), ti navíc sami žijí na pokraji chudoby a sociálního vyloučení, závislí na sociálních dávkách. V tomto případě se může na dceři Moniky podepsat tzv. mezigenerační chudoba. Možnost rozvíjet její zájmy a kvalitně trávit volný čas, by se pozitivně podepsala nejen na rozvoji její osobnosti, ale i na jejím budoucím životě, neboť by se tak zvýšily její šance uplatnit se na trhu práce. Moničino rozhodnutí však neovlivnila pouze její nepříznivá finanční situace, ale i nedostatek volného času, neboť by musela dceru na kroužek doprovázet (nebydlí přímo v Šumperku). Dá se říci, že je to začarovaný kruh. Monika sama dodává, že by si musela najít další zaměstnání, aby si mohla tyto aktivity

dovolit uhradit, ale tím pádem pak neví, kdo by s dcerou na kroužky jezdil. A pokud by měla pouze jedno zaměstnání a tím pádem čas dceru na její zájmové aktivity doprovázet, zase by na to neměla finance. Situace by se dala vyřešit paní na hlídání, což je finančně nákladné, navíc i cesta do Šumperka a zpět třikrát týdně něco stojí. Řešení se opět nabízí v pomoci od obce, v níž Monika bydlí například v zřízení zájmových aktivit přímo v obci či v pomoci od neziskové organizace, která by tyto služby provozovala samostatně či na ně dětem přispívala finančně, alespoň těm nejvíce talentovaným. Též by mohl vypomoci stát prostřednictvím dávek státní sociální podpory, jako to bylo v případě Marty, která sociální příplatek na děti investovala do jejich rozvoje v rámci volnočasových aktivit. Sociální příplatek byl již bohužel zrušen a žádná jiná dávka jej nenahradila. Martě se však její počínání vyplatilo, jedna dcera se stala profesionální baletkou, druhá i ve svých 24 letech je stále součástí pěveckého sboru, a ta nejmladší je na nejlepší cestě stát se klavíristkou.

Problémy s odvozem na zájmové aktivity a hlídání svých dětí řeší všechny single matky. Zatímco v úplných rodinách se mohou oba rodiče prostřídat, v tomto případě musí vše zorganizovat matka. **Single matky mají zvýšenou potřebu harmonizace pracovního a osobního života než matky z úplných rodin a pocítují tento problém mnohem palčivěji.** Opět jsou zde ve výhodě ty, jejichž děti mají otce, který se o ně zajímá, a je ochoten své děti na jejich zájmové aktivity doprovázet. Také ty, které mají, jak se říká „fungující rodiče“, jež mají o svá vnoučata nejen zájem, ale i čas. **Single matkám pomáhají s hlídáním dětí jejich rodiče zejména v těch případech týkajících se jejich práce.**

Aneta: „*Já jsem si vybrala tento životní styl, i s maminkou mám domluvené, že mi je pohlídá pouze pokud se jedná o práci. Protože jsem se rozhodla, jak jsem se rozhodla a žiju, jak žiju, tak kdybych chtěla jít do kina nebo s kamarádkama, tak nepohlídá, to jsem si měla rozmyslet dřív.*“

Sylva: „*Tak to nemám, to je blbě.. ráno zavezu Barunku do školky, jdu do práce, pak ji zase vyzvednu a potom máme ty kroužky. Maminka může hlídat (je v důchodu – poznámka autora) ale zase ji nechci zatěžovat navíc, protože mi hlídá když mám nějakou práci navíc, učím soukromě, nějaké kurzy, tak to jsem ráda, že ji hlídá a neřeknu mamko pohlídej, chci si vyrazit, to ne. takže nic. Nechci ji zase zatěžovat navíc, takže můj volný čas je zatím teda nula, jen když Barunka odjede tak můžu mít ty dva dny, ale jak říkám, stalo se to třikrát.*“

Bára: „Člověk musí zvládat všechno, kroužky, práci, takže člověk lítá od rána do večera, jak se říká, ty rodiče, odstěhovala jsem se, abych se osamostatnila, hodně mi to dalo, ale chybí to, když nebydlíte u rodičů, nemáte hlídání. Člověk by chtěl po práci cvičit a tak..“

Single matky pocítují jako nevýhodu nejen nepřítomnost otců dětí, ale i nepřítomnost svých rodičů. Díky nim získávají nejen čas na své pracovní aktivity, ale též na své zájmy. **Volný čas single matek zejména mladších dětí je velice omezený a jeho rozsah závisí na ochotě rodičů trávit čas se svými vnoučaty (bez přítomnosti matky).** Ať již to pramení ze strany rodičů či single matek, rodiče zpravidla hlídají tehdy, nemůže-li se matka postarat o své dítě z důvodu pracovních povinností. **Volný čas single matek však může být omezen nejen přítomností nezletilých dětí, ale již pouze nedostatečnými finančními prostředky.**

Jana: „Na žádné kroužky nechodím, člověk nechodí ani přes město aby nic neviděl, z práce do práce a přijít domů, uvařit, udělat běžný věci.“

V Janině případě se vybízí pomoc neziskové organizace určené single matkám, neboť tyto organizace mohou nabízet řadu přednášek, seminářů či zájmových aktivit nejen pro matky s dětmi, ale i pro ženy samotné.

8.3.2.1 Volný čas strávený s dětmi

Pokud má single matka mladších dětí volný čas, tráví jej zpravidla společně s dětmi. Z výzkumu vyplynulo, že děti od 17 let a výše již nemají zájem trávit se svými rodiči příliš mnoho volného času a dávají přednost svým přátelům.

Alena: „Děti musí věnovat čas mě, abych já to nějak zvládla, abych nezůstala sama, protože teď jsem najednou nějak odříznutá, takže děti mi to vrací tím, že dcera čas od času přijede domů nebo mi zavolá, ať za ní přijedu do Prahy, takže jedu..“

Nedostatek vlastních zájmů a volný čas věnovaný pouze dětem může vyústit až v závislost na nich, jak dokládá příklad Aleny. Alenu navíc opustil manžel až poté, co děti odrostly, tudíž

na ni dolehla nečekaná samota. Naopak matky mladších dětí čelí opačnému problému, ve většině případů jsou nuceny svůj volný čas trávit spolu se svými dětmi.

Aneta: „*Já nemám jiný čas než s dětmi. Já jsem buď v práci nebo s dětmi.*“

Bára: „*Když je škaredě doma, nějaké hry, když je hezky někam se projít, projet na kole, aby neseseděl na zadku....Vyjedeme si někam, projdeme se, lanovkou, něco zajímavého vidět, poznat, hrozně se mi líbila Machocha, jeskyně, kde se jezdí na lodičkách, pozval nás bratranec, takže jsme spali u nich a neutratili jsme za ubytování. I když ho ta jeskyně nebavila, ta lodička už ano, ale aby když se někdo bude bavit o Macoše, aby mohl říct ano, tam jsem byl. Aby aspoň viděl, kde co je.*“

Monika: „*Nejezdím třeba k moři, ale zajedeme třeba na Staňkov, na ty velikánský přehradu tam, do chatky, pod stan..a jim se ty dovolený takhle líbijou. Když se mi podaří ušetřit, tak se seberu a jedu s těma dětma.a nebo ji řeknu Sabi, tento rok mi to nevyjde příští rok pojedeme třeba na 14 dní a taky fakt že jedeme. Jedeme jenom tady na Náklo, postavíme stany a ty děcka z toho mají nejhezčí zážitek než kdybych měla jet někam k moři za hromadu peněz, nee.*“

Přestože se single matky snaží, aby čas strávený spolu se svými dětmi byl prožit co nejvíce aktivně, vliv jejich omezených finančních možností je zde patrný. S dětmi preferují spíše ty méně finančně náročné aktivity jako jsou procházky, turistika, jízda na kole, pokud se již rozhodnou pro vícedenní výlet, tak volí tu nejméně nákladnou alternativu jako je ubytování u příbuzných či pod stanem. Vícedenní výlety však nejsou pravidelností, jak dokazuje níže uvedený příklad Jany.

Jana: „*Letos jsme nikde nebyli, syn chodil celý léto na brigády, jeli jsme dvakrát někam, to máte poplatky za to muzeum nebo hrad, cesta tam a zpátky, to není za stovku, ten den pak přijde hodně draho, nedá se, člověk je hodně omezený.*“

Volný čas matek a jejich dětí však není omezen pouze finančními možnostmi. **Single matky by uvítaly při svých procházkách a výletech přítomnost další dospělé osoby, ať se již jedná o partnera či kamarádku.**

Bára: „*Je to horší, samozřejmě. Kdyby byl třetí, tak by se jezdilo někam na výlety a tak.. něco naplánujem, ale záleží na počasí a na tom, jak to zrovna je.*“

Marcela: „*Jako handicap vnímám trošku tu izolovanost. Tím, že oni mají k sobě rodiny, tak si jedou někam a nemají potřebu brát někoho k sobě, protože si vystačí jako rodina.*“

Sylva: „*Zase fakt je, že my chceme jet na dovolenou, s někým bychom jely a nemáme s kým, protože..lidi, je jich moc, nebo nechcou nebo člověk by jako obtěžoval sám s dítětem...no i ty aktivitky, protože pak přijde víkend a všichni si vyjdou jako rodinka, že. A tak člověk jde sám nebo vytáhne jinou kamarádku.. To já mám pár kamarádek, které se rozvádí či manžel nespolupracuje, tak jim zavolám a vytáhnu je.*“

V případě volnočasových aktivit je zde právě velký prostor pro neziskové organizace určené single matkám a jejich dětem. Mohou jim pomoci jak s organizacích rozličných typů výletů, tak s jejich finanční podporou, a matky tak mohou sobě a svým dětem zajistit nevšední zážitky, které by jim zřídka kdy mohly samy dopřát. Navíc ve společnosti dalších osob, tudíž by tolik nepociťovaly samotu. **Všeobecně se dá říci, že osamocení se stala nedílnou součástí života single matek.**

Marcela: „*Pocit samoty, osamění, pocit, že jsem na všechno sama, i když já mám teda veliký zázemí v rodičích, táta mi tady na domě pomůže s kdečím, zahradu mi hodně obhospodář, s autem do servisu pomůže, no a maminka mi zase vypomůže s hlídáním, dva dny v týdnu, právě abych mohla pracovat nebo jít třeba na tu jógu.*“

Přestože Marcela má tzv. fungujícího bývalého manžela i prarodiče, lidi, na které se může spolehnout, přesto zažívá pocit osamění a psychický tlak, že je to vše jenom na ní. A to se již dlouhodobě věnuje józe, která by jí naopak od takovýchto pocitů mohla pomoci. V tomto případě by byla též na místě nezisková organizace zaměřená na single matky, která by jí poskytla dlouhodobější psychologické poradenství. U nás jsou sice různá krizová centra, ale ty jsou bohužel založeny pouze na krátkodobé bázi. Též by se zde setkala se skupinou stejně postižených osob, se kterými by mohla sdílet svou obtížnou životní situaci, protože matky z úplných rodin tyto problémy pochopit zcela nemohou.

Marcela: „*Neznám. Je třeba Pravda, když chodím s Eliškou do těch hraniček, tak jsem vlastně spíš výjimečná, že s těma lidma se kterýma se já stýkám tak neznám nikoho, kdo by byl*

s tak malým dítětem sám. Jo vlastně jednu holčičku jsem loni znala, ale to je jedna za celý tři roky, se kterou jsem se potkala a která to takto má. Já mám spíš kolem sebe lidi, kteří mají to zázemí nebo ty rodinné vztahy nějakým způsobem úplný nebo třeba případně už prošli tím rozvodem, ale mají nového partnera.“

U single matek se objevuje touha po sdílení.

Alena: „Nemám s kým, protože za těch 30 letech co jsem svého manžela znala tak mě ty kamarádky tak nějak opustily nebo jsem je měla nárazově a teď najednou nemám s kým kam jet, nejsem ten typ osoby, který by jel sám na dovolenou někam k moři ..takže jsem byla s dcerou na muzikálu minulý týden nebo na dvou, ale ten můj život je trošičku jiný“.

V případě Aleny se situace otáčí a děti se jí stávají oporou. Z psychologického hlediska to není dobré řešení. Opět by pomohla organizace pro single matky, kde by se Alena mohla setkat s dalšími ženami, které též řeší obdobný problém týkající se samoty.

8.3.3 Touhy single matek

Z výše uvedeného vyplývá, že u single matek je zřejmá touha po větším finančním zabezpečení, po možnosti harmonizace pracovního a osobního života, po zajištění hlídání pro své děti, po větším množství volného času na své zájmy, touha po sdílení. Téměř u všech single matek byla též patrná **touha po partnerovi**.

Marcela: „Nemám mnoho volného času, abych si mohla najít partnera.“

A opět jsme u nedostatku volného času. Vypadá to, že všechno souvisí se vším.

8.3.4 Neziskové organizace pro single matky a jejich děti

V textu jsem se již několikrát zmínila, jak prospěšná by tato organizace pro single matky a jejich děti mohla být. Žádná z dotazovaných však nezaznamenala žádné působení obdobně zaměřené organizace v České republice ani z médií, natož z osobní zkušenosti. Ani starší ročníky žen nezaslechly nic o Klubu osamělých matek, který zde působil přes dvacet let. Pouze dvě ženy pohybující se v oblasti financí a sociální práce měly podvědomí o grantech či dotacích na rozvoj podnikání, kdy single matky začaly vymýšlet nějaké podnikatelské plány či aktivity a vytvořily podnikatelský záměr, který se díky grantům mohl úspěšně uskutečnit.

Alena: „Kladně bych to posoudila v tom, že ta maminka když je sama, tak ona ty informace nemá, pokud je nemá z nějakého veřejného zdroje, ale pokud najde spřízněnou osobu, která žije ve stejných podmínkách, tak si ty informace mezi sebou třeba předají tak mezi sebou najde nějakou tu oporu, maminka třeba ráda plete, takže má možnost vytvořit něco, druhá maminka zase vyrábí kosmetické krémy, tak mají možnost spojit do nějakého podnikání, už se poradí, jak vést účetnictví, mají možnost dosáhnout na nějaký grant, splnit nějaké dotační podmínky. Těch informací na netu je opravdu hodně, a když potkám nějakou osobu, která je pro mě vyseparuje, tak už to je přínosem..“

Na podnět Aleny jsem zjišťovala možnosti získat granty určené pro single matky. Objevila jsem Nadaci Agrofert a její Fond na podporu rodičů – samoživitelů v nouzi. Poskytují buď jednorázový příspěvek či příspěvky krátkodobého až střednědobého charakteru maximálně po dobu dvanácti měsíců. Z fondu lze hradit náklady na bydlení, náklady na školní a volnočasové aktivity dětí, náklady na léky či léčbu pro dítě, náklady na asistenční a odlehčovací služby, náklady na vzdělávání/rekvalifikaci, pokud se jedná o vzdělání nutné k získání zaměstnání matky⁶⁶. Tento fond je určitě prospěšný, ale mám z něj pocit, že je určen pouze pro jedince žijící pod hranicí chudoby, což není případ ani jedné z mnou dotazovaných respondentek. Jinak různé vzdělávací granty a dotace na bydlení, které se mi objevily na internetu jsou případy ze zahraničí. V tomto případě dávám za pravdu Aleně, že nějaká ta organizace je dobrá už jen pro to, že informace předem vyseparuje a už se nemusí nic obtížně hledat a dohledávat.

Všechny dotazované respondentky by působení organizace pro single matky, zaměřené jak na prosazování jejich zájmu u vládních činitelů, tak na poradenství, volnočasové aktivity a vytvoření prostoru pro sdílení uvítaly.

Bára: „Když byl syn menší do tří, čtyř let, tak bych to brala, to by si člověk mohl více vyměnit zkušenosti, nebo setkání, i ty akce, člověk by tu situaci bral jinak, teď už je to v pohodě, ale bylo to těžký. Teď už je to dobrý, už je velký, nejobtížnější je, že člověk musí všechno řešit sám.“

---

⁶⁶ Nadace Agrofert: Fond na podporu rodičů - samoživitelů v nouzi. 2015-12-27. Dostupné z: <http://www.nadace-agrofert.cz/pruvodce/jsem-jednotlivec/fond-pro-rodice-samozivitele-v-nouzi/>

Marta: „Musela jsem to odedřít všechno sama. Prostě ztráta sociálních kontaktů, když byli malý tak jsem se od nich nemohla hnout, měla jsem minimální hlídání, byla jsem utahaná a ani jsem neměla za kým vlastně jít, protože vyloženě ztratíš příležitosti, známé a potom ta práce, ztratíš pracovní kontakty.“

Všechny respondentky se shodovaly na tom, že by služeb organizace pro single matky a její děti rády využily. **Největší přínos vidí zejména tehdy, když jsou děti v předškolním věku, neboť v té době považují single rodičovství za nejobtížnější.** V té době jsou z důvodu dlouhé rodičovské dovolené odříznuti od zaměstnání, a tudíž od kontaktů s lidmi i financí, nepříznivá ekonomická situace způsobuje nemožnost zajistit si hlídání a celkově ovlivňuje způsob jejich trávení volného času, což má za následek samotu a nepochopení ze strany kamarádek z úplných rodin.

Potom mi vyvstává otázka, proč v České republice žádná taková organizace není? A nebo jestli je, tak proč o ní nevíme??

Aneta: „Já se necítím jako samoživitelka, já sice nežiju s tatínkama, ale oni se o děti zajímají, mám opravdu kamarádky, které maj tatínky kteří neplatej, tváří se, že děti nemají, to jsou u mě samoživitelky pravé. Pravidelně nám platí, já když si nevím rady s tábořem, s kroužkem, tak se obrátím na ně, domluvíme se, jsou to takoví tátové, kterým na dětech záleží, my je živíme dohromady, pouze nežijeme spolu.“

Odpověď na mou otázku mi částečně dává výrok Anety. Jak již bylo výše řečeno, přítomnost otců, kteří mají o své děti zájem a ve svém volném čase se jim věnují, může obtíže spojené se single rodičovstvím zmírnit či zcela vykompenzovat. Navíc, kdyby tento zájem otců byl spojen s fungujícími prarodiči, dobře ohodnoceným zaměstnáním, které matce umožní skloubit pracovní život s rodinným, s kamarádkami – single matkami a životem v obci, která propaguje podporu rodin s dětmi. Život ostatních respondentek ovšem vypovídá o opaku. Marcela má též dobře placené zaměstnání, bývalého manžela a prarodiče, kteří vypomohou. Přesto na vlastní kůži každodenně pociťuje obtíže single rodičovství. Má Aneta opravdu kolem sebe toto ideální prostředí nebo jen nechce, ať již z jakéhokoliv důvodu, být společností označována za single matku???

8.4 Závěry

Nyní bych shrnula výše uvedené poznatky ze života single matek a jejich dětí.

Všechny dotazované respondentky by si přály pro sebe i pro své děti život v harmonické úplné rodině. V případě, že harmonické rodiny nebylo možno z různých důvodů dosáhnout, volily, jako menší „zlo“ pro své děti, **život single matky**. Ten se projevuje ve více či méně nepříznivé finanční situaci, která dále ovlivňuje ostatní oblasti jejich života, jednou z nich je právě trávení volného času. Přestože single matky pracují na plný úvazek, výše jejich příjmu jim zdaleka nepostačuje na pokrytí chodu domácnosti a zajištění potřeb svých i jejich dětí. Jsou proto nuceny přijímat další formy přivýdělnku, často na úkor času, který by mohly trávit se svými dětmi. Navíc jsou jejich další pracovní úvazky mnohdy nelegální, neboť by jinak přišly o dávky státní sociální podpory. Uvědomují si svoji závislost na státu a očekávají od něj nezbytnou pomoc. Ta se jim však jeví jako nedostatečná. Nevýhody života single matky spatřují v diskriminaci v zaměstnání, v nemožnosti skloubení pracovního a osobního života, zvýšené fyzické a psychické námaze, v riziku ohrožení chudobou ve stáří. Jejich možnost spořit si ze svého současného příjmu na stáří je mizivá neb přímo science fiction. Nemožnost skloubit pracovní život s osobním, s péčí o rodinu, je způsobena jak diskriminací v zaměstnání z důvodu dětí a věku, tak nemožností zajistit hlídání dětí. Agentury poskytující služby hlídání dětí jsou placené, fungující prarodiče hlídají svá vnoučata zejména v těch případech, kdy musí single matka plnit pracovní povinnosti. Volný čas single matek však může být omezen nejen přítomností nezletilých dětí, ale již pouze nedostatečnými finančními prostředky. **Na životní situaci single matek má významný vliv zájem či nezájem otců o jejich děti.** Ti mohou obtíže spojené se single rodičovstvím zmírnit tím, že se svým dětem věnují, uspokojují jejich potřeby, podporují je v zájmech a podílí se na trávení volného času s nimi. Mohu tedy tvrdit, že čím větší zájem projevuje otec o své dítě, tím vyšší je kvalita života tohoto dítěte. Navíc platí, že čím vyšší příjem vykazuje otec dítěte, jež se o své dítě zajímá, tím jednodušší a kvalitnější může život single matek a jejich dětí být. Podstatně hůře jsou na tom ty single matky a jejich děti, o něž otec neprojevuje zájem. Starší děti svou situaci řeší tak, že si na své potřeby vydělávají samy. Nejčastějšími potřebami jsou kolo, notebook, lyže, a dále potřeby pro volnočasové aktivity dle zájmu jedinců. Pro tyto děti je též typické, že již netráví svůj volný čas se svou matkou, nýbrž ve společnosti svých vrstevníků. Zato single matky s mladšími dětmi tráví svůj volný čas zpravidla společně se svými dětmi. Podnikají finančně méně náročné aktivity jako jsou procházky či jednodenní výlety, tuzemskou

dovolenou tráví buď u příbuzných nebo pod stanem. Při těchto aktivitách by uvítaly přítomnost další dospělé osoby, ať již partnera či kamarádky. Touha po sdílení či partnerovi je zde hmatatelná. Dá se říci, že osamocenosť se stala nedílnou součástí života single matek. Všechny dotazované respondentky by působení organizace pro single matky, zaměřené jak na prosazování jejich zájmu u vládních činitelů, tak na poradenství, volnočasové aktivity a vytvoření prostoru pro sdílení, uvítaly. Její největší význam vidí zejména tehdy, když jsou děti v předškolním věku, neboť v té době považují single rodičovství za nejobtížnější. Bohužel ani jedna single matka o žádné takové organizaci neslyšela, natož s ní měla osobní zkušenosti. Jedním z důvodů může být právě již výše zmiňovaná přítomnost otců, kteří mají o své děti zájem a ve svém volném čase se jim věnují, a která může obtíže spojené se single rodičovstvím zmírnit či zcela vykompenzovat, a ženy tudíž postrádají potřebu sdružování se. Další nabízející se vysvětlení zní, že tyto ženy, které samy vychovávají své dítě, nechtějí být, ať již z jakéhokoliv důvodu, společností označovány a vnímány jako single matky.

8.5 Diskuze

V této práci jsem hledala odpověď na výzkumné otázky „Jakým způsobem tráví single matky a jejich děti svůj volný čas a jaké volnočasové aktivity mohou popř. nemohou využívat?“ a „Proč je v České republice nedostatek organizací občanské společnosti primárně zaměřených na single matky a jejich děti?“ Zjistila jsem, že na způsob trávení volného času single matek a jejich dětí má vliv zejména nepříznivá finanční situace, se kterou se všechny respondentky více či méně potýkají. Tyto obtíže může zmírnit popřípadě zcela vykompenzovat zájem otců o své děti tím, že se jim věnují, uspokojují jejich potřeby a tráví s nimi volný čas. Přitom platí přímá úměra, čím je tento zájem otců vyšší, tím je život dítěte a tím pádem i single matky kvalitnější. Matka má pak více volného času, který může věnovat buď zaměstnání či volnočasovým aktivitám. Míra rizika ohrožení deprivací klesá jak u ní, tak u dítěte. Pak je možné, že tyto matky nemusí mít zájem o sdružování se. Ovšem z výzkumu vyplynulo, že single matky by přítomnost organizace zaměřené primárně na single matky uvítaly a dle analýzy jejich životní situace tuto organizaci považují rozhodně za potřebnou. Našly by zde prostor pro sdílení a mohly kvalitně strávit svůj volný čas, který je omezen jak finančně, tak nedostatkem spřízněných osob (výzkum odhaluje potřebu další dospělé osoby).

Na otázku, proč je v České republice nedostatek těchto organizací, se mi nepodařilo podat jednoznačnou odpověď. Pouze jsem nastínila jednu z možností, a to, že **single matky**, přestože viděly v tomto druhu organizace samá pozitiva a nepopíratelný přínos, **netouží být**, ať již z jakéhokoliv důvodu, **společností označovány a vnímány jako single matky, natož na sebe z tohoto úhlu pohledu nechat nést pozornost**. Jedním důvodem pro toto tvrzení může být například pocit selhání, že nezajistily svým dětem úplnou rodinu, viz výpověď Anety, neboť z výzkumu je zřejmé, že dotazované respondentky by daly přednost úplné harmonické rodině před single rodičovstvím. Další možný důvod příkládám stigmatizaci, jež může být v menších městech stále patrná. Výše uvedeným tvrzením bych se dále zabývala v mé další práci, zjistila jeho možné důvody a příčiny, popřípadě jej vyvrátila a nahradila novým zjištěním.

RESUMÉ

Ve své práci jsem se zaměřila na ženy, které se rozhodly pečovat o své dítě či děti samy, nazývám je zde jako single matky. Jedná o skupinu, která dle výzkumů čelí nepříznivé finanční situaci a vysoké míře ohrožení chudobou a sociálního vyloučení. Stejně tak jako jejich děti. Vzhledem k nemožnosti uspokojovat všechny své potřeby trpí deprivací, jejíž následky si sebou nesou do budoucna. Jednou z oblastí, na kterou má vliv jejich obtížná finanční situace jsou volnočasové aktivity. Pomocí empirického kvalitativního výzkumu založeného na hloubkových rozhovorech jsem se snažila najít odpověď na výzkumné otázky „Jakým způsobem tráví single matky a jejich děti svůj volný čas a jaké volnočasové aktivity mohou popř. nemohou využívat?“ a „Proč je v České republice nedostatek organizací občanské společnosti primárně zaměřených na single matky a jejich děti?“ Postupovala jsem dle designu mnohonásobné případové studie, kterou jsem zasadila do města Šumperka, bývalého okresního města z cca třiceti tisíci obyvateli. Dotázala jsem se osmi respondentek a zjistila, že na způsob trávení volného času single matek a jejich dětí má vliv zejména nepříznivá finanční situace, se kterou se všechny respondentky více či méně potýkají. Tyto obtíže může zmírnit popřípadě zcela vykompenzovat zájem otců o své děti tím, že se jim věnují, uspokojují jejich potřeby a tráví s nimi volný čas. Přitom platí přímá úměra, čím je tento zájem otců vyšší, tím je život dítěte a tím pádem i single matky kvalitnější. Matka má pak více volného času, který může věnovat buď zaměstnání či volnočasovým aktivitám. Míra rizika ohrožení deprivací klesá jak u ní, tak u dítěte. Pak je možné, že tyto matky nemusí mít zájem o sdružování se. Ovšem z výzkumu vyplynulo, že single matky by přítomnost organizace zaměřené primárně na single matky uvítaly a dle analýzy jejich životní situace tuto organizaci považují rozhodně za potřebnou. Našly by zde prostor pro sdílení a mohly kvalitně strávit svůj volný čas, který je omezen jak finančně, tak nedostatkem spřízněných osob (výzkum odhaluje potřebu další dospělé osoby). Na otázku, proč je v České republice nedostatek těchto organizací, se mi nepodařilo podat jednoznačnou odpověď. Pouze jsem nastínila jednu z možností, a to, že single matky, přestože viděly v tomto druhu organizace samá pozitiva a nepopíratelný přínos, netouží být, ať již z jakéhokoliv důvodu, společností označovány a vnímány jako single matky, natož na sebe z tohoto úhlu pohledu nechat nést pozornost.

Použitá literatura

Publikace:

- 1) Císař, O. Vráblíková, K. (2010). "The Europeanization of social movements in the Czech Republic: The EU and local women's groups" *Communist and Post-Communist Studies*, 43
- 2) Ekiert, Grzegorz and Jan Kubik (2014) "Myths and Realities of Civil Society", *Journal of Democracy*, 25(1)
- 3) HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.
- 4) Howard, Marc (2011). "Civil society in post-communist Europe", in *The Oxford Handbook of Civil Society*, edited by M. Edwards. Oxford Univ. Press
- 5) Hymowitz, K. (2012) „Society... Writing in the Spring“, *City Journal*, Volume 49 (5)
- 6) CHALOUPKOVÁ, J. *Nejdříve dítě, potom svatba? Rodinné dráhy neprovdaných matek*. Gender, rovné příležitosti, výzkum, 2011, roč. 12, č. 2
- 7) Jowitt, K. 1991. „The new world disorder“ *Journal of Democracy*, Volume 2 (1)
- 8) Kapusta-Pofahl, K., Hašková, H., Kolářová, M. (2005). „Only a dead fish flows with the stream: NGO formalization, anarchofeminism, and the power of informal associations“, *The Anthropology of East Europe Review*, Vol 23
- 9) KREBS A KOL. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer, 2010
- 10) KUCHAR, Pavel. *Trh práce*. Praha: Karolinum, 2007.
- 11) Lorenz-Meyer, D. (2013). "Timescapes of activism: Trajectories, encounters and timings of Czech women's NGOs" *European Journal of Women's Studies* 20(4)
- 12) Pietrzyk, D. (2003). "Democracy or Civil Society?" *Politics*, Vol 23
- 13) POTŮČEK, M. *Veřejná politika*. Praha: SLON, 2010.
- 14) PUNCH, Keith. *Úspěšný návrh výzkumu*. Praha: Portál, 2008.
- 15) SAINSBURY, D. *Gendering Welfare States*. London: Sage, 1994
- 16) SAXONBERG, S. *The Indirect Future Influence of the EU on Post-communist Family Policy*. *Social Policy & Administration*, 2015
- 17) Sloat, A. (2005). "The Rebirth of Civil Society The Growth of Women's NGOs in Central and Eastern Europe" *European Journal of Women's Studies*, vol 12 (4)

- 18) Statistics Sweden. *Women and men in Sweden 2014 Facts and figures*. Örebro: Ateljén, 2014.
- 19) VESELÝ, Arnošt; NEKOLA, Martin. *Analýza a tvorba veřejných politik*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007.

Internetové zdroje:

- 1) COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. *Country Report Czech Republic 2015*. [online]. [cit. 2015-12-29]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2015/cr2015_czech_en.pdf
- 2) ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Analýza. Samoživitelky: Jak žijí a za co utrácení u nás a v Evropě? ČR*. [online]. Praha. [cit. 2015-05-27]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/samozivitelky-jak-ziji-a-za-co-utraceji-u-nas-a-v-evrope>
- 3) ESF. *Strategická evaluace ESF s důrazem na OP LZZ. ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA březen 2012*. [online]. [cit. 2015-12-27]. Dostupný z: http://www.esfcr.cz/file/8293_1_1
- 4) EUROPEAN COMMISSION. *Social investment*. [online]. [cit. 2015-12-13]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1060&langId=en>
- 5) EUROPEAN COMMISSION. *Single parents and employment in Europe*. Rand Europe, 2014. [online]. [cit. 2015-12-04]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/140502_gender_equality_workforce_ssr3_en.pdf
- 6) EUROPEAN COMMISSION. *Investing in children*. [online]. [cit. 2015-12-13]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1060&langId=en>

- 7) EUROEPAN UNION. Sweden: *Successful reconciliation of work and family life* [online]. [cit. 2015-12-04]. Dostupné z: [:http://europa.eu/epic/countries/sweden/index_en.htm](http://europa.eu/epic/countries/sweden/index_en.htm)
- 8) HAŠKOVÁ, H. *Proměny časování a způsobu návratu matek do zaměstnání*. [online]. Gender, rovné příležitosti, 2011. 12(2) [cit.2015-06-10].Dostupnéz: http://www.genderonline.cz/uploads/1eb7809f1f9a2ab9463e107cb7bd10fdea72a296_promeny-casovani-a-zpusobu-navratu-matek-do-zamestnani.pdf
- 9) HEJZLAROVÁ, E. *Měkké aspekty samoživitelství a nástroje veřejné politiky*. [online]. Fórum sociální politiky, 2011, Vol 3 [2015-06-08]. Dostupné z: http://www.vupsv.cz/sites/File/forum_socialni_politiky/Casopis_FSP_3_2011.pdf
- 10) HORA, KOFROŇ, SIROVÁTKA. *Příjmová chudoba a materiální deprivace v České republice s důrazem na situaci dětí podle výsledků šetření SILC*. [online]. Praha: VÚPSV, 2008. [cit. 2015-12-29]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/fulltext/vz_266.pdf
- 11) HORÁKOVÁ, JAHODA, KOFROŇ, SIROVÁTKA, ŠIMÍKOVÁ. *Příjmová chudoba a materiální deprivace v České republice podle indikátorů EU - vývoj v důsledku krize, fiskální konsolidace a sociální reformy*. [online]. Praha: VÚPSV, v.v.i., 2013. [cit. 2015-12-17]. Dostupné z: <http://www.vupsv.cz/?p=news&id=251&site=default>
- 12) KLOCKE, A. *Introductio to the special issue: Child poverty in Europe*. [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/33528/ssoar-zff-2009-2-klocke-Introduction_to_the_special_issue.pdf?sequence=1
- 13) MAREŠ, Petr a SIROVÁTKA, Tomáš. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluze) – koncepty, diskurz, agenda. [online]. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2008, Vol. 44, No. 2: 271–294 [cit. 2013-06-01].

Dostupné z:

http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/Socialni_vylouzeni_exkluze_a_socialni_zaclenovani_inkluzie.pdf.

- 14) MPSV. *Rodina a ochrana práv dětí*. [online]. [cit. 2015-12-08]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/4>
- 15) MPSV. *Tisková zpráva*. [online]. [cit. 2015-12-25]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2>
- 16) MPSV. *Dětské skupiny*. [online]. [cit. 2015-12-25]. Dostupné z: <http://www.dsmpsv.cz/>
- 17) OECD. *Child poverty*. [online]. [cit. 2015-12-08]. Dostupné z: http://www.oecd.org/els/soc/CO_2_2_Child_Poverty.pdf
- 18) OECD: *Public spending on family benefits*. [online]. [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: http://www.oecd.org/els/soc/PF1_1_Public_spending_on_family_benefits_Oct2013.pdf
- 19) Sociální služby města Přerova. *Městské jesle*. [online]. [cit. 2015-12-12]. Dostupné z: http://www.ssmp.cz/dokumenty/jesle/Vyse_uhrad_za_pobyt_1_9_2015.pdf
- 20) ÚŘAD VLÁDY ČR. *Zpráva o rovnosti žen a mužů v roce 2010 v České republice*. [online]. Praha: Úřad vlády ČR, 2011 [cit. 2015-12-08]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/12200/5_zprava-o-rovnosti-priority_15-9-2011.pdf
- 21) ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY. *Vládní strategie pro rovnost žen a mužů v České republice na léta 2014 – 2020*. [online]. Praha: Úřad vlády ČR, 2014. [cit. 2015-12-08]. Dostupné z: http://www.esfcr.cz/file/9280_1_1/
- 22) WIKIPEDIE. Single. [online] Praha. [2015-12-08]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Single>.

Zákony:

- 1) Listina základních práv a svobod
- 2) Úmluva o právech dítěte. [online]. [cit. 2015-12-25] Dostupné z: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>
- 3) Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Seznam příloh

Příloha č. 1: Scénář rozhovoru

Přílohy

Příloha č. 1: Scénář rozhovoru

Otázky pro single matky:

- A) Proč je sama?**
  - B) Jak dlouho je sama?**
  - C) Jak má staré dítě/děti?**
  - D) Navštěvuje dítě předškolní zařízení/školu?**
  - E) Jaké má nejvyšší dosažené vzdělání?**
  - F) Je zaměstnaná?**
  - G) Vzdělává se nějakým způsobem?**
  - H) Pobírá dávky státní sociální podpory? Jaké?**
  - I) Kde bydlí? V nájmu?**
-
- 1) Pociťují Vaše děti subjektivní materiální deprivaci? V čem konkrétně?
  - 2) Pociťujete Vy osobně subjektivní materiální deprivaci? V jakých případech?
  - 3) Připadá si Vaše dítě oproti spolužákům z úplných rodin v něčem znevýhodněné? V čem?
  - 4) Připadáte si Vy v nevýhodě? V jakých aspektech?
  - 5) Jakým způsobem tráví Vaše dítě volný čas? Jak přes týden? A jak o víkendu?
  - 6) Navštěvuje nějaké volnočasové aktivity? Jaké? Kdo je pořádá? Kolik stojí? Je tam spokojené? Baví ho to?
  - 7) Pozorujete u svého dítěte v nějaké oblasti výrazný talent? (hudební, sportovní, umělecké, vědecké, matematické, jazykové..) Pokud ano, jakým způsobem jej rozvíjíte?
  - 8) Co byste dopřála svému dítěti, kdybyste měla neomezené finanční prostředky?
  - 9) Jaké jsou Vaše volnočasové aktivity?
  - 10) Jakým způsobem trávíte se svým dítětem volný čas? Kolik hodin přes týden a kolik hodin o víkendu?
  - 11) Jak jste spokojena s výší Vašeho příjmu?

- 12) V jaké výši by musel být Váš příjem, abyste mohla kvalitně uspokojit své potřeby i potřeby svého dítěte? (měsíčně)
- 13) Jakým způsobem této částky hodláte dosáhnout?
- 14) Co by Vám pomohlo zkvalitnit Váš život a život Vašeho dítěte?
- 15) Znáte nějaké organizace, které bojují za práva single matek a jejich dětí, podporují je a pořádají pro ně volnočasové aktivity? Jaký je Váš názor na ně?